ԱԶԴԱՐԱՐ

ՆԱԽԱՑ ԱՄՍՈՑ

1795

Յեղանակաց Պատմութեան Պարսից արտիցելոց 'ի Խաչատուր Թովմայ Վարդապետէ Նոր Ջուղայեցւոյ, Ամենայն Ռուսաց Հայոց Առաջնորդէն, և այժմ ... է 244 Էջերէ էջէ Հնդկ. ազգաց Առաջնորդէ ։

Թուական ՓԵ

Ի 'ի 1071 Թուականիս մերոյ էառ Նորբայն Նբաշ զՂանդահար քաղաքն 'ի ձեռաց Հնդկաց Նոբայի ։ Քանզի քաղաքն Ղանդահար՝ նախ էր ընդ իշխանութեամբ Պարսից, իսկ յետ Նոցա վերցաւ զԹագաւորութիւն Խուդաբանդային ; զայն Թագաւորն Հնդկաց առնու զքաղաքն՝ և նուաճէ ընդ իշխանութեամբ իւրով ։ Նոյն 'ի յայսմ ամիս չուեալ գնայ Շահ Աբաս 'ի վերայ քաղաքին մտանել, և մինչև ցերիս ամիս պաշարէ զբերդ քաղաքին՝ և կրկին ընդ ձեռամբ իւրով ճնշէ զիշխանութիւն բերդին ։

Իսկ 'ի 1073 Թուոյս մերում առնու ըզՔանդահար քաղաք 'ի յօտարեաց, պաշարեալ զքաղաքն՝ չորեք ամսեայ ժամանակաւ ։ Իբր տապ առեալ զբերդն՝ մտանեն 'ի ներս 'ի քաղաքն սպահանգ.

Թուական Քն	Թուական Հայոց

պորսից, որք և անճար արարին զքաղաքն, և աս-
պատակեալ կապտեցին զամ ինչս նոցա, և զոգի-
եթէ մեծ, և եթէ փոքր՝ իբրև իննսուն հազար
'ի սուր սուսերի մաշեցին ։ իբրև նուաճէ զքա-
ղաքն ընդ իշխանութեամբ իւրով՝ իսկ ապա այնու-
հետև հրամայէ նորոգել զպարիսպ ամրոցին, և
առ որով կառուցանել զբարձրաբերձ և պնդաշի-
աշտարակս ութն՝ 'ի պահպանութիւն ընդ դէմ
թշնամեաց, և կացուցանէ զՅէֆիզուլի խան ոմն՝
որ էր ազգաւ հայ, մարզպան և ոստիկան քաղաքին
այնորիկ և ցնա ըՌ այր պատերազմօղս ։ Իւր ապա
ինքն անցանէ անտի զկնի ձմերանն՝ և գայ մտանէ
մեծաւ յաղթութեամբ յՆախիջևան քաղաք ։

Բայց գործեաց սա գէր ինչ առ պաշար-
մամբն Բաղդատայ, որ արժանի իսկ է յիշատակե-
լոյ, վասն որոյ ճահաւոր վարկանիմ ասել 'ի մա-
տենիս և զայն ևս զքեզ ծանուցանել, որով իմա-
ցիս իսկ արդեօք զհնարագիտութիւն և զմարդա-
շահութիւն նորին ։ Քանզի ասեն թէ՝ սա մինչ
տակաւին պաշարեալ էր զքաղաքն, և կայր շուրջ
զնովաւ, սպառի դրամն՝ և առ և ոչ ինչ պակասի
զօրացն՝ որք 'ի բանակի անդ էին ։ Զի ոչ գոյր
այն դրամս 'ի ներ բանակի Շահին Պարսից առ
'ի որով գնել՝ և վճարել զկարևոր պիտոյս իւ-
րեանց, վասն որոյ բողոքեն ամ զօրք՝ առ շահն ա-
սելով, կամ տուր մեզ հաց, և կամ դահեկան
տարկաս, որով կարասցուք գնել՝ և վճարել,
և զհայթայթանս պարենից մերոց գտանել, և կամ
թէ ոչ՝ թող արդեօք զզօրս պատերազմէն՝ զի
արձակեալ գնասցուք իւրաքանչիւրոք 'ի տեղիս
և 'ի բնակութիւնս մեր, և անդ վաստակօք մերով
'ի գործս՝ կեցցուք ։ Յայնժամ լսէ զայսպիսի
Շահն 'ի Զօրավարաց՝ անձարացեալ՝ ապա-
լայն մեծաւ շնորհի, թէ [illegible] գոն

գոր

Гос. Библиотека
ՀՍՍՌ-Арм. ССР

Թուական Հայոց	Թուական Քն

գործեսցէ և հնարս հայթայթանաց մարթասցէ, զի թողուլն զ.քաղաքն 'ի պաշարմանէ՝ և անդրէն ընդ կրունկս դառնալ էր անկարելի, և ոչ տալ զհուղ և կամ զռոճիկ խմբից զօրաց իւրոց ոչ էր հնարաւոր ։

Վասն որոյ խորհուրդ արարեալ՝ կոչէ զխաղախորդսն, այսինքն՝ զթաղախսն, որոց հրամայէ՝ զի փոյթ ընդ փոյթ յօրինեալ գործեսցեն զբազում կաշիս սպիտակս ։ Իբրև բերեալ առաջի նորին՝ զսպիտակ կաշիսն, կոչէ զկօշկակարսն՝ և հրամայէ նոցա՝ զի մանրաչափ և բոլորաձև բնաւ մանր հատցեն զկաշիսն 'ի չափ միոյ դրամի ։ Նա տայ և զինել զերկուս երկաթեայ կնիքս, 'ի վերայ միոյ յորոց գրէ զանուն իւր, և զմիւսոյն անուն թագաւորաց, զմինն ամրացոյց 'ի վերայ կածեղ փայտի յորոյ վերայ դնէին զփոքր կաշեայ, իսկ միւսն եդեալ 'ի վերայ փողոյն կռանաւ հարկանէին զկնիքն զայն՝ որ եդեալ կայր 'ի վերայ կաշեայ փողոյն ։ Ուստի տպեալ լինէին ստորին և զվերին կնիքն անստերիւր 'ի վերայ կաշւոյն, և այսպէս տպեցին բազում և անհամար կաշիս, և 'ի սակ արկին փոխանակ լումայի միոյ ։ Իբրև բաժանեալ նզօրս իւր ամ, պատուիրեաց նոցա թէ՝ որքան ատ 'ի անդրձոյս եմք՝ որով գնեսջիք և վաճառեսջիք թարց իւրեք պատճառի, այլ յորժամ երթիցուք յիմ աշխարհն քաղաքն՝ բերեալ տայջիք ինձ զդրամս կաշեայ, և զնոյն սակով առնուցուք յինէն զփողս պղնձեղէնս ։ և այսպէս արարեալ եղև յոյժ առատութիւն 'ի մէջ զօրաց իւրոց, և կացեալ մնացին՝ մինչ որ էառ զքաղաքն քաղաք, և ապա դնացեալ 'ի աշխարհն՝ արար նոյնպէս որպէս և յառաջագոյն կանխաւ պատուիրեալ էր ։

Իսկ 'ի 1077 թուականս մեռաւ, զայ 'ի քիւլանդրոյ Սոկրապետի՝ չանդելեք հարիւր հազար

Թուին Հայոց	Թուին Քրի

զոր հեծելովք 'ի վերայ կարնոյ քաղաքին , որ կանխեաւ Արքայն Ալբաս նուաճեալ էր ընդ ձեռամբ իւրով , որոց եկեալ մարտեան ընդ քերդին' և դարձեալ նուաճեցին զկարին' որէ Արզրում քաղաք ընդ իշխանութեամբ իւրեանց : Բայց ոչ մարտին , այլ արգար բդեշխն քաղաքին ապստամբեցաւ 'ի կայսերէն և ետ ձեռն իւր ընդ արքայի Պարսից Ալբասայ : Ա․ Վ․ 55 Դ․ :

Իսկ 'ի սոյն ամի Ալբաս Արքայն' էր 'ի մազանդարան աշխարհի , 'ի Փահրապատ նորակերտ քաղաքաջն , վասն որոյ ոչ կարացին զօրք պարսից սատանել' և ընկճել զզօրս Յունաց , զի Արքայն ոչ կարաց վերադառնալ զօրավիգ և օգնութիւն զօրաց իւրոց : Իսկ 'ի 1078 թուոջս վերստին հիմնադրեաց Արքայն հիմնադրութիւն մեծ , և յորժամ ոչ դեղք , և ոչ ճարտարութիւնք բժշկաց օգնել իւիչ նմա կարացին , զի ախտ ցաւոյն և՛ս քան զևս յաճեր այր և զօրանայր 'ի վերայ նորայ Վասն որոյ կոչէ զամ կուսակալս' զնախարարս' և զմեծամեծ դրանն Արքունի , և կտակաւ հաստատէ տալ զթագաւորութիւն իւր' զկնի մահուն իւրոյ այսինքն թոռան իւրում , իսկ միոյն 'ի Պարպալատ նախարարաց իւրոց որում անունն էր Իմամդուլի խան , զսա առաքեալ էր 'ի պարսից քաղաքս , որ էր ընդ իշխանութեամբ Յունաց առ 'ի նուաճել զնա ընդ ձեռամբ իւրով . Մինչ առաքէին նա պաշարեալ ունէր զքաղաքն , դրէ Հոհն առ նա հրովարտակ յայժ ճեպով գալ' զի եկեալ դաստիարակեսցէ զորդի որդւոյ իւրոյ' զնորա պսակ թագաւորին : Իսկ ինքն Արքայն լեալ վատառեն և չորս ամաց փողձանեալ դրսէր 'ի կենաց թագաւորեալ ընդ ամենայն ամս 42 :

Իսկ սապա դան յԱսպահան քաղաք' և վեճակեն եդին զանուն թագաւորին եւ վերակն Մէ_

Քի

ֆի, կոչեցին ամենեքեան զանուն նորա Շահ Սէ-ֆի, և մնացեալ քաղաքեան խոնարհեցուցին զգլուխս իւրեանց յերկիր՝ և ասացին 'ի մի բերան ամենեքեան կեցցէ Աբբաս:

Թուական Հայոց	Թուական Քրի

Սա էր ամաց վեշտասանից յորժամ թագաւորեաց, և էր ճոխ անձամբ, և գեղեցիկ պատկերաւ, և վայելուչ հասակաւ: Արդ՝ ահաւասիկ մինչև ցայս ծայրաքաղ արտահանեալ հաւաքեցի 'ի պատմութեանց Շահ Աբասայ՝ առայց դիտողութեամբ 'ի մէկ լոյս՝ և 'ի պարսից մատենից: Բայց ոչ զբոլորն համայնապատումն գրեցի, այլ 'ի բիւրոց և յանբաւից գործոց նորա՝ զյոյժ հարկաւորն և զկարևորն վասն իմոյ իսկ տենչալւոյ ոյս բազմաջանեալ զեկուցի: Զի ես այժմ ոչ եմ իսկ արդեօք 'ի վիճակի ասելի պատմագրաց. այլ որպէս յառաջագոյն խոստացայ՝ միայն զանուանս, և զԹիւս ժամանակաց նոցա առաւօտին շարագրել: Բայց զի որով հետեւ սիրով քով նախապատրաստեցայ՝ և հարկեալ բանադատեցայ, որոյ վասն և ոչ անօթ համարիմ փոքու ինն աւելորդ ինչ շարախնել 'ի բանի իմում քան զկանխաւ խոստացեալն: Իսկ ըստ որում զհամբաւս նորալուրս զոյնասիկ 'ի քէն սիրեցեալդ լինին, և ընդունիս իսկ արդեօք դու զնոսա ուրեմն և ես հէքս ոչ դանդաղեմ գրել վս անձկալւոյս իմոյ որչափ ինձ մանն՝ զերս նորագիւտս, զորս գտի 'ի մատենից հնագունից վասն վարուց Շահ Աբասայ, առ 'ի որով զյօժարութիւն կամաց քոց 'ի լրումն իսկ ածել: Այսպա գրեցից Թարց անխայելոյ իսկ զանձն իմ 'ի յաշխատութիւնս՝ զոր ինչ գրեն վասն նորա, պարզաբանելով զնոյնն:

Քանզի ասեն Թէ՝ Թագաւորն Աբաս յոյժ սիրէր զպատմութիւնս, զհանճարութիւնս, զկատակս, և զծաղրս. զքննութիւնս հաւատոց՝ և օրինաց, և զխօսակցութիւն 'ի վերայ նոցա:

Իսկ

իսկ 'ի միում աւուր՝ որք ժողովեալ էին ամ մե-
ծամեծք դրանն զուարչե նորա, և խօսէին վասն
ճշմարտութեան հաճառոյ, և ապա խօսիլ սկսան
'ի վերայ բարբառոյ քաղցրութեան և փարթա-
մութեան, և տարակուսեալք հարցանէին առ մի-
մեանս թէ՝ արդեօք որ լեզուն իցէ լեզու և բար-
բառ առաջին, որ տուաւ յԱԾ Ադամայ։ Եւ ո-
րոյ ասացին ոմանք Եբրայեցւոց լեզուն գոլ առա-
ջին, ոմանք քաղդէացւոցն, իսկ ոմանք այս և այն
ազգի բարբառ ասացին, և ապացուցութեամբ
ոչ ոք 'ի յորոց կարաց արտալուծեալ բացայայտել
զտարակուսութիւնն, իսկ Արքայն ոչ հաւանեալ
'ի վերայ անհեթեթ ասացելոց նոցին, վասն որոյ
հրամայէ Լալաբէկ նախարարին իւրոյ և ասէ՝
տես արդեօք թէ՝ որքան ազգ լեզու գտանի յաս-
պահան քաղաքիս։ Իբր յամ ազգաց՝ որք գոն իսկ
ահաւասիկ արդ բնակեալք 'ի քաղաքիս, ժողովեա
դու 'ի յորոց զմանկունս ընտրեալս՝ որք տակաւին
արձակեալք չիցեն զլեզուս իւրեանց 'ի խօսս հայրե-
նականն։ Իբր պահեսցես զնոսա ամփոփեալ 'ի տան
միում, որ իցէ բացագոյն 'ի շինէ և 'ի ժողովրդենէ
զի ամենևին մի լսել կարիցեն զբարբառ՝ և ըզ
խօսս մարդկան։ Եւ ներքինիս երկու կացո 'ի վե-
րայ նոցա՝ զի յորժամ ոք 'ի նոցանէ լացցի, փու-
թանակի ազդ առնիցեն մարց նոցա՝ որք եկեալ
լուեսցեն և թագ խօսելոյ ինչ դիեցուսցեն զնո
և ապա արձակեալք գնասցեն յայլում տան բնա-
կեսցեն, և զծախս նոցա յարքունուստ լիցի. և
ապա տեսցուք իսկ արդեօք՝ թէ զինչ բարբառ
այնուքիկ մանկունք 'ի տան անդր արձակեսցեն, իսկ
և իսկ ամենեքեանս աներկբայ հաւատասցուք այն
գոլ առաջին լեզուն՝ որ ետ ԱԾ նախնոյն Ադա-
մայ։ Իսկ Լալայէկ իշխանն թարգ իրեք սպուժելոյ
ալքար զամ, հրամանս թագաւորին՝ որպէս հրամայ-
եցաւ

Թուէին Հայոց	Թուէին Քրի

Թուին Հայոց	Թուին Քն

եցաւ նմա յարքայէ. Իսկ ժողովեալ մանկունս երն ՚ի յայսց ազգաց, այսինքն՝ ՚ի Հայ, ՚ի Յոյն, ՚ի Լատին, յԱսորի, ՚ի Վիր, յԱղուան, ՚ի Տաճիկ, ՚ի Պարսիկ, ՚ի գեաւռ, ՚ի Մար, ՚ի Լոռ, ՚ի Լէկզի, յեօզբէկ, ՚ի Գիլաք, ՚ի Ջհուտ, ՚ի Հնդիկ, և ՚ի Յաբաշ, և յայլոց ազգաց ևս՝ որք գտան ՚ի յասպահան քաղաքին ժողովեաց զնոսա և տարեալ արու և էգ ելից ՚ի տունն, և եթէ ոք ՚ի յորոց դէպ լինէր մեռանել, փոխանակ այնր մանկանց, զայլս բերէին ՚ի տեղի նորա: Իւր իբրև մերձեցաւ ժամանակ արձակման լեզուի նոցա, բացին զբերանս իւրեանց՝ և խօսէին խեցբեկագոյն և կործաբար զբարբառ խժական, որ ոչ մի ՚ի յորոց երեւէր երբէք զբուն խօսս հայրենական ազգի իւրեանց, և մարդիկ եկեալ անմռունչ ունկնդնէին և լսէին զխօսս նոցա, և ոչ իմանային. Իւր ելքեանք ընդ միմեանս՝ կռուէին, ծիծաղէին, խաղային, և լային, և յորժամ մարք նոցա մտանէին առ նոսա, խնծապեալք ընթանային և գային առ մարքն իւրեանց մրմնջեալք ողջէին: Իսկ յաւուր միում գայ Արքայն Աբբաս և մտանէ առ նոսա, և իբրև լսէ զխնդալթ իւր և զխժական խօսս նոցա՝ հրամայէ տարածել չամիչս առաջի որոց, իսկ նոքա կռնչալով և կառաչելով արձակեցան ՚ի վերայ չամչիցն՝ և ուտէին, և ոչ ոք իսկ գիտաց եթէ զինչ արդեօք լեզու նոցա խօսէին: Ապա որոյ հրամայեաց Շահն առ ժամայն կոտորել զմանկունս զամ, զի մի (ասէ) արմատացեալ աճեսցի զբարբառդ այդ, իսկ յառաջադէմ իշխանն Լալաբէկ մատուցեալ ընդ յառաջ Արքային՝ ոչ եթող սրախողխող մահուամբ կոտորել զանմեղ մանկունս, այլ ասէ զնասցէ իւրաքանչիւրոք առ մայր իւր, և ուսցի զբարբառ ազգին իւրոյ: Ընկալաւ Արքայն զբանից նորա, արար նոյնպէս՝ որպէս նա

խօ

խաւարեցաւ որոյ գնացեալ առ ծնօղսն իւրեանց՝ փութով ուսան վաղվաղակի զՀայերէնական բար- բառն ։ Իսկ սա այն Լամբրոնեցին՝ զոր մեծ լեզուն պատմէ Առաքել վարդապետն 'ի պատմութեան իւրում ։ 15 գլուխ ։	Թուին Հայոց	Թուին Քն

Արդ՝ 'ի խոռնացման մտաց իմոց՝ թողի զայսոսիկ վերս հարկաւորս, և ոչ 'ի կարգի անդ ծա- նուցանել եղէ ձեռնահաս, վասն որոյ կամ եղև ինձ աստէն գրել զայնս մնացեալս՝ որով իրաւ- ամբ հասու լիցիս՝ [illegible] Հայոցն ։

Քանզի սա էարկ 'ի վերայ Նորին սրբազան Աթոռոյն Սրբոյ Էջմիածնի հարիւր թումանս հարկս որ ամ ըստ ամէ անվրէպ առնուին զայն , որով և կարի իսկ թշուառացաւ զորք և երկնանման ծնօղ մայրն մեր Էջմիածին ։

Իսկ 'ի 1063 թուոջս ետ քերել զքա- րինս Տէր Էջմիածնի , զորմէ գրեթէ՝ յայծ ճոխա- գոյն պատմէ Առաքել Վարդապետն 17 Գլուխ անդ զայես ։

Իսկ 'ի 1078 թուոջ մերում մեռանի Արքայն Աբաս 'ի Ֆահրապատ , որոյ կացեալ թա- գաւոր քառասնդեակ ամս՝ ։

Իսկ սա յաջորդէ զտեղի նորա , և ժա- ռանգէ զպերճապատիւ իշխանութիւն Շահ Սէֆի Թոռն նորա ։ Իսկ 'ի յաւուրս ժամանակաց սորա՝ գայ Սուլտան Մուրատ կայսրն Օսմանցւոց եօթն հարիւր հազար արամբք 'ի յարարատ գաւառ՝ 'ի վերայ Երևան քաղաքի ։ Իսկ պաշարեալ զքաղաքն կաւուրս ինն՝ անպարտելի զօրութեամբ առնու զերևան 'ի ձեռաց պարսից 'ի 1048 թուոջս ։ Նա որոյ 'ի 1085 թուականիս մերոյ՝ ելանէ Արքայն Շահ Սէֆի 'ի քաղաքէս , հանդերձ հարիւր հա- զար արամբք , և չուեալ ժամանէ յերևան քա- ղաք ։ պաշարեալ կալաւ զքաղաքն երեք ամսեայ	ՇԻԸ	ՌՀԹ	42

ժա

	Թուին Հայոց	Թուին Քն
ժամանակաւ առնու 'ի յօսմանցւոց զքաղաքն Երևան և զառնայ անտի արքայն գայ 'ի սպահան ։ Իսկ 'ի 1087 թուականին մերոյ՝ Սուլտան Մուրատ Կայսրն Օսմանցւոց դնոյ 'ի վերայ Բաբիլոն քա-ղաքի 'ի պատերազմ ընդ դէմ պարսից, և յաւ-ուրս երեսուն և վեց մարտեաւ ընդ ամրոցին Բա-բիլոնի, և էառ զնա 'ի ձեռաց պարսից մեծաւ զօրութեամբ, և հզօր կարողութեամբ ։ Ուրա-նօր զբազումս 'ի յազգէն պարսից սրախողող մահ-ուամբ կոտորեաց, և բնաջինջ արար այնու լը-ցեալ զցանկութիւն սրտի իւրոյ ։ Իսկ ապա Շահ Սէֆի Ա. արքայն պարսից, և Սուլտան Մուրատ Կայսրն Օսմանցւոց զդաշինս հաշտութեան պայմա-նեալ հաստատեցին 'ի մէջ երկուց ազգացն, զի մի այլ ևս յաւելցին 'ի վերայ միմեանց ելանել պատերազմաւ, այլ առնել զսէր և զխաղաղութի-ն ընդ միմեանս, և տիրել իւրաքանչիւրոք իւրում բաժնի և վիճակի ։ Իսկ 'ի 1079 թուականին մերոյ գայ Տէր Մովսէս Վեհափառ կաթողիկոսն 'ի սպահան քաղաք 'ի դուռն Շահ Սէֆի Առաջնոյ, ուր զբազում օժիտս ծախեալ 'ի դրան Արքունի յորմէ աղերսիւ հայցեալ եբարձ զհարկեր թա-ման հարկն 'ի յԱթոռոյն Էջմիածնի, յայնմ օրէ մինչև ցայժմ եղև գերահռչակ ՍԲ Աթոռն ազատ 'ի յարքունական յարկաց ։	1087	

Իսկ 'ի 1087 թուականի մերում Տէր Փիլիպ-պոս Աղբաւէր կաթողիկոսն եկեալ իդուռն Շահ Սէֆի Առաջնոյ յԱսպահան քաղաք, յորմէ խնդ-րել զՁեռն Սրբոյն Գրիգորի բազմաչարչար Հօրն մերոյ՝ և լուսաւորչի ազգաց մերոց, որ ընդ քարանց Սրբոյ Էջմիածնի բերին յԱսպահան՝ հրամանաւ Շահ Աբասայ առաջնոյ խարամանկ Արքայի ։ Զոր մե-ծաւ փափագանօք յորմէ հայցեալ, եգիտ և էհան ըզձեռեղն իւրոյ նորին հրամանաւ բարձեալ զՍՁ

նո

Նորայ Հնորհատուածն՝ ՚ի նորին ծննդեան՝ ընդ իւր Թուին Թուին
վերստին տարաւ ՚ի Սբ մայրաքաղաքն մայր մեր Էջ_ Հայոց Քի
միածին, որ ՚ի փառաբանութեան քաղաք՝ ՚ի յարգարան
գանձատան մեծին Հայոց ։ Իսկ ընդ ժամանակս ընդ
այնորիկ էր Աստուածորդի մեծի և գերահռչակ ա_
թոռոյ նորա Ջուղայիս, որ ՚ի յաղթական քաղաք
էր Խաչատուր Երուսաղեմայ Վարդապետն, ըստ
որում զօրէ կարի ճարտարապետ ճառեցաք ։ Իսկ որ_
քայն Հոռ Սեթի թարգմանչական վարժապետ կեն_
ցաղոյս՝ կանխեալ օր հասին մեռանի ՚ի Քաղաքն
քաղաքս, որէ ՚ի գաւառին Սպահանայ՝ մերձ ՚ի
Ջուղ քաղաքի ։ Որ և սա թագաւորեալ ՚ի կա
ցուն Պարսից և ամ Երեւան ընդ ամենայն, ամն՝ ՌՅ
Յետ որոյ երկրորդ Հանաբաց որդի Ալ ՌՕՀԱ ՌԶԻԵ
սեպհական զաթոռ թագաւորութեան, որ էր
յայժ Քրիստոնեայ՝ և կարի աղօթարար ։ Իսկ զայ_
սու ժամանակաւ հնդկաց Աբբայն Հակիջան սուա_
քէ զգօրս բազում՝ և անհամար ՚ի վերայ Դան_
դահար քաղաքի, որոց հասեալ ՚ի սահմանս նորա
պաշարեն զբերդն ցամս և կէս, և իբրև քան
ճալար անձինք ՚ի զօրաց հնդկաց սպանին ՚ի պարսից
և ապա դարձան յետս անօթութ, ՚ի ՌՃՕԱ. թուոյս
Իսկ ՚ի չորրորդ ամի թագաւորութեան սորա ՚ի
մարտնական կենդանոյս լանի գերահռչակ Հայոց մեր
Խաչատուր Աշտամերձ Վարդապետն. և յաջորդէ
զԱթոռ Աստուածորդութեան զՏէր Դաւիթ
Հանճարաւոր և մայրաքաղաքի Վարդապետն ։
Բայց զոր ՚ի յանձին՝ որք դրեալ էին
թէ զինի Տեառն Խաչատրոյ, նաև յաթոռ Ջու_
ղայի Տէր Յովանէ Հրեշտակական Վարդապետն,
որ յետոյ գնաց ՚ի Սբ Աթոռն Էջմիածին՝ ուսա_
նօր եղև կաթողիկոս ամենայն Հայոց, և ապա
զկնի որոյ եղև Աստուածորդ և Արեւմտայան ՚ի նոր
Ջուղայ՝ Տէր Դաւիթ Հադրի ընկալ Վարդապետն

գրե

	Թուին Հայոց	Թուին Քի

գրեթէ՝ ծաղկեցաւ յաղթն երկրաւք 'ի վերայ Արքայ
Յարկիս մերոյ, և յաւէտ քան զնա բարգաւաճեալ
երկոյ ցուցց զՍուրբ և Նշանաւոր Տաճար զանազան և
երփներանգ վայելչութեամբ ։ Զի անդ սա՝ հրամանեալ
յԱծ, և երկիցս երեւեալ Քր ոչանաւրինական Սուրբ
Լուսաւորչին Հայր շառաւիղին Ս. Արդարական ընկալեալ
հրաման յայլքում 'ի Հռոմայ յերկրորդէ
արքայէ՝ առ 'ի շինել մեծամեծս՝ և յոյժ վայե-
լուչ վանքս միանձանց՝ և մեղէն եղբարց կրօնա-
ւորաց՝ և ամենայնէս վարդապետաց ի բնակութի
Որոյ ընկալեալ զհրամանն՝ յԱրքայէ՝ հիմնէ արկ
կառուցանել զայդ ինստարան՝ և զիրկնանման Տա-
ճար Սրբոյ Բէթղեհեմա, հանգոյն Սողոմոնեան Երու-
սաղէմ և մեծահռչակ Տաճարին՝ որ յոյժ վայել-
չապէս անգամ սրբեցաւ 'ի յերուսաղէմ պաշտօնէից
քաղաքի ։ Իսկ ահաւասիկ 'ի հազարորդի, հարիւր-
որդի, և չորրորդի թուականս Լուսաւորչեան հիմնար-
կեցաւ զվայելչութեան Տան Տեառն ԱԾ մերոյ
'ի յաշխարհս Պարսից 'ի Սպահան քաղաքի, և 'ի
յաւանս Նորոյ Ջուղայի ։ Իսկ կանգնեալ 'ի լու-
էհաս կատարման զՍուրբ սորին մայր մեր 'ի հազար-
որդի, հարիւրորդի, և երկու տասն երրորդի
թուականս մերում, որ գրեթէ՝ է յիսուն ամի յամ-
բակ էառ զգործն և կառուցեցաւ՝ յոյժ գեղեցիկ
և ամենաշքնաղ յօրինուածովք, և ոսկեծածուկ՝ և
երփներանգ ոսկւոյ լինի բաւական մինչորդ ան-
ւթեամբ գեղազարդեալ ։ Ըստ որ՝ գեղեցկա-
նկար և փառաւորեալ խորհրդական պատկերօք (ըղ-
հայն 'ի նորս ածանցաբար բաղդատելով) ծածկէ
'ի ծագ, և համատիրեալ զարմանալին և հրաշալա-
կերտ գեղզեղեալ ։ Սոր ոչ իմիք երբէք ընդ հան-
'ի գեղեցկութեանց ։ այլ ամենայնի լցեալ և ա-
ղծեալ ամենապատիւ և բոլորովի. վայելչագոյն
եղեցկութեամբ, որ և 'ի հաւաս հանապազ խորա-
տա

Թուին Քր. Հայոց	Թուին ՔԻ.

տաւլոյն Թագաւորաց երևեցաւ՝ և եղև միշտ զար մանալի, և զարհուրելի, որպէս և յայտնի յամե նեցուն տեսողաց իսկէ արդեօք: իսկ բարձրութիւն պատուանդանի յարկի փառացն այ՝ ունի բովանդակ կանգունս՝ երկայնութեան, նոյն չափ և լայնութիւն իսկ երկայնութիւն իւրէ՝ քսան և երեք կանգուն, և բարձրութիւն գմբեթին՝ և կամարադեղ կա_ թուղիկէ ինէ՝ կանգուն երկայնութեան, և շրջապատ բոլորակութեան գմբեթին, ունի կանգունս՝

Իսկ այսպէս հրաշալի և վայելչափառ յօ_ րինուածով կատարեցին զՍուրբ Տուն Տեառն այ մերոյ, և արարին նաւակատիս խրախութեամբ ե_ կեղեցւոյ Ը.Ծ մերոյ: Այլ արդ՝ և վասն գեղեց_ կազարդ և հրաշակերտ յօրինուածոյն՝ զոր նոյն կերտեաց և յօրինեաց յաղթանակ քաղաքը 'ի ներ Տան Տեառն, և 'ի Սրահի նորա. զոր յայտ_ ցանեաց ինձ հնգոյս և թշուառիս՝ ոչէ կամ ու_ րոյն ուրոյն տառտակին մատենագրել, այլ յայտնի և քայերական գոլոյն նոցա համակ տեսողաց: Այլ միայն այսչափ ինչ վասն այնոցիկ գրեցի՝ որոց ոչէ յայտնի, և ոչ իսկ հեզգացեալ պիտի հասանօտիք վայսուոիկ, զի մի գուշէ արդեօք 'ի ձեռս հեղգու_ թեան զանխուլ և թագթաքուր իսկ մնայցէ 'ի կա_ ղապար թագաստեան Ամենաբազ և երկնից երկնուոյ Հրաշափառագոյն հորս մերոյ քարեփառութեան երկիր և տաժանակրութիւնք: Քանզի մեծ յիշ ան_ մտութիւն առն մարդոյ, և առաւել իսկ յանդէտ և 'ի դեռևս ծաղկեալ զժամանակ, եթէ ոք 'ի վի_ իրաց յայտնագունից լիցի արդեօք յանձանբան: Վասն որոյ առ 'ի ոչ անդէտ և ունայն ծախել ըզ ժամ և զնիւթ ժամանակս կենաց իմոց՝ զոր ինձ 'ի յԱդամեան Տեառն էն պարգևեցելէ, որոյ հա_ մարն ևս զառ 'ի յինէն պահանջելոց իւրէ Սրբա_ նովք և ամենատեսք քերականն, ուրեմն զառ

յայն

Թուին Հայոց	Թուին ՔՆ

յաշխարհաց երկրորդումն և լայնատարածակ ծաւալ իւր
ոչ գտանի ։ Նայ ՚ի միում նորաշխարհին տեսողաց՝ և
լսողաց զարմանս՝ զայս իսկ ծանուցեալն թագին յան-
ձին, որք և յորոց յոյժ պատշաճաւոր և ճահոդա-
պէս պարտաւորին տեսողին, և լսողին՝ առ ՚ի նոր ը-
թողն և չքմեղ լինի զառ պաշտօնեայն կերպին, և
զշնորհակալութեան մասն նոր հաստատեալ հան-
դերձ գոհունակութեամբ՝ և մեծարել՝ և յար-
գել զնա ըստ արժանեաց վայելուչ փառաց նորա ։
Բայց թողեալ իմ պայմանիկ ՚ի յօն անդր՝
այժմ առաջին զասկան ինչ զամ ՚ի վերայ Հայրա-
պետ եղանելոց, որովք յոյժ ձախողեալ զեկեղե-
ցին ՔՆ ՏՆԾ Տերոյ, զորս եդի ՚ի մտի համառօ-
տիւ արձանագրել ։ Իսկ թէպէտ ՚ի յԱծուստ փա-
ռաւորեցեալն ոչ կորստի իւիք մարմնաւորի փա-
ռաց և զօրութեանց, որպէս որք արդար և պա-
՚ի յոյս եղեն նոքա փառաւորեցեալ. և ՚ի նորա
փեցաջոյ յորմէ անդյոց և ՚ի հրեշտակական պա-
րաց շնորհաւէտ փառաւորեցեալք, ըստ որում
և զորս գերահրաշակ իմէ հանդիսից ազգաց ։ Սա-
կայն և այն փառք ոչ արեամբ իմանել, եթէ ըստ
արժանաւորութեան առաջ՝ վեր ընծայեալ ծո-
նեալ ։ Նա և՝ այժմ զոր ինչ փառաւորութիւն
և զօրութիւն, որ առ յինէն ընծայի առ մեզ հա-
ւատալ պատուակալութեան նոցա, է իբրև
պզտիկ՝ ըստ համեմատութեան Աստուածութեան նոցա փա-
ռաւոր և պարգևաց ամենայն նոցա ։
Քանզի զօրութիւն նոցա ոչ ՚ի մէնջ կշ-
ռին, և ոչ մանկանգուած թերանայք զրուատեալ
նոր բռնողին, այլ ՚ի յոյս, և ՚ի յանծայնոյն մեծարեալ
յարգին, ըստ այնմ թէ՝ փառք և զօրութիւն ար-
ժանոց՝ ոչ ՚ի մարդկանէ, այլ յԱՅ զօրացուցանո-
ղին զնա, և այլն ։
Արդ՝ թէպէտ յոգնս սրբազնայից, և յթա-
Համբի

Հարցի մատենից պիտոյանացին՝ մինչ առ ՚ի եղե- | Թուին Հայոց | Թուին ՔԻ.
րել, և յանքով կ հրաշափառապանձ գովութիւնս,
և զհամայն բարեվայելուչ և զնաշխարհիկ արուե-
գործս Հարցօ իմոյ ընձուլեայց՝ և Տեարցս ընդ
սահմանաւ դոյն քարտիսի պարուրեալ ստորա-
գել ։ Արդ սակայն. ասացից զբանս գովութեան
նոցա խուն ինն և նիւաւ բանիւք, որքան արդ եօք
առակեալ զօրեսցէ իսկ զեղձ աշխոյժ տենչմանցս
իմոց ։ Իսկ արդ՝ զի եթէ գովելիք եղեն ալք ,,
մանք ՚ի հնումն, և ՚ի նորումս՝ վասն ազնուականն
և բարեփառագոյն գործոց իւրեանց, զոր օրինակ
Մովսէս նախկին հրաշատես մարգարէն՝ զառ ՚ի
ապստամբելոյ ժողովուրդս Աբրահամեան՝ ՚ի յեգիպ-
տացւոց դժոխագոյն ծառայութենէ ։ Իսկ Սամու-
էլ զառ ՚ի արտասանաբար աղօթելոյն առ տէր աձ
վասն քաւութեան մեղաց ժողովրդեանն, և յա-
ղագս ազատութեան իսրայէլի ՚ի ձեռաց զժնդագոյն
անօրինաց ։ Իսկ Եղիայ սոսկ յանդիմանելոյ զեղեռ-
նագործ Աքաբայն արքայութ, և ժանտ կին նորա հե-
զուբէլ ։ Իսկ ՚ի նորումս ընձայլեք եղեն երջանկա-
փառագոյն Հայրապետքն, սոսկ առ դնելոյ զանձինս
իւրեանց ՚ի վերայ հօտին ՔԻ, և զայլս բազումս
այսպիսիս ։ Այս ընդէր ուրեմն ոչ են գովելիք,
և քաղցրագոյն բանիւք դրուատելիք յուքիկ
բազմաշխատք և երանելիք Հարք մեր՝ զՏէր Խա-
չատուր՝ և զՏէր Դաւիթ վեհմագոյն Վարդա-
պետն սաեմ, որք ծնան զմեզ կաթամբ հոգեւորա-
կան կրկնակի կրօնաւորանօք, որք և համագոյն նախա-
մարգարէին Մովսէսի յորժամ հայթայթեին
հնարից մարթէին, առ ՚ի ազատել զփոքրիկ հօտս
ՔԻ ՚ի յեգիպտաստարան ծառայութենէ Փարաւոնից ։
Իսկ իբրև զՄարգարէն Սամուէլ արտասուաթոր
երկրպագուօք հայցէին զՏէառնէ վասն քաւութե-
մեղաց ժողովրդեաննայ, և վասն հաստատութե՝

և

	Թուին Հայոց	Թուին Քի

և անսայթաքութեան նորայս իսրայէլին ։ Իբրև ող զՄարգարէն եղեալ՝ յանդիմանէին և կշտամբէին զչարագործս, և ընդդիմանային ոճրագործաց, մինչև զամենեսեան իսկ մեղուծարան, և խստագոյն քանիւք ածէին 'ի յուղղութիւն ; Իբրև համատարաս երջանիկ Հայրապետացն առաջնոյ դնէին զանձինս իւրեանց 'ի վերայ փոքու հօտին Քի, ապաւէնլով զնոսա 'ի զանազան և 'ի բիւր ազգի փորձանաց, և 'ի տաժանավիշտ տառապանութեանց ։ Իբրև վերջապէս Թորգ իմիք երկարութեան առաջեալ՝ ընդ ծմերջանկացելոց, երջանիկ և բարեբաստիկ երևեցան որպէս զի զամենեսեան շահեսցեն, և ընդ ամենեքումք ընկալցեն զգովս չքնաղագոյն դրուատանաց Քանզի ըստ բանի իմաստնոյն՝ 'ի պտղոյ արդարութեան ծառ կենաց, զոր արդարև 'ի պտղոց բանից շրթանց նոցա ընկալաք զծառ կենաց, այսինքն՝ զՅովհաննէս երանելի՝ և շնորհածորան Մարգապետն, որ համարձակ խօսէր զվկայութիւն Քի Այ մերոյ՝ առաջի թագաւորաց և իշխանաց, և քննական բանականութեամբ, և գրով վկայութք հաստատէր զանօրինութիւն մարդեղութեան բանին Այ, և մեղանչելոց կակղացուցանէր զկարծրացեալ սիրտ նոցա՝ որ ընդ դէմ քրիստոնէից, որով գրեթէ՝ մեք համայնքս մինչև ցայժմ զկեցութիւն հաւատոյ վերստացաք ։ Որպէս և զորոց բարեբարոյ և ամենավայելուչ գործոյն յառաջ զնալով պարտ և արժան է մեզ կարճ 'ի կարճոյ արտածաւել ։

Այլ և սոքա եղեն Աղ, և լոյս տիեզերաց աշխարհի, ըստ բարբառոյ փրկչին մերոյ Յի որ վերաձայնեաց հետևողաց իւրոց առաքելոց, և նոյին աշակերտելոց և յաջորդաց ասելով թէ՝ դուք էք աղ երկրի, և դուք էք լոյս աշխարհի ։ Որք և նոքա եղեն մաքրողական աղ համեմիչ ընդհանրա-

ծա

Թուին Հայոց	Թուին ՔՐ

ծառայ տիեզերաց, և եղեն լոյս արփիափայլ
լուսաւորիչք ազգի մարդկանս բոլորից: Այսպէս
ահա ուրեմն և նոքա ահաւոր և զարմանաքանչ
հարք մեր ի տապաքն լուծեալք, իւրեանց խոհականա-
գոյն զգօնութեամբն՝ և հանճարեղ անկայութն
իբրև ազնիւ ամպք ցուցեալ՝ տրամադրեցին զմխ-
ճեր և զանազան փորձ մեր, իւրեանց դեղապա-
շտ վարուքն՝ ազնուական ներգործութեամբ ըզ-
մեզ բարեյարմար վայել չացուցին, և յոյժ ճահո-
ղակէս զմեզ արարին փափագելի և անուշելի: Իւ-
րեանց շնորհապատար և վեհամփոփ գոյն շարժո-
ղութեամբն՝ եղեն առ հանդիպչք զմեր ազգամիջել
և խաղաղական վարուցն և ընթացից: Քանզի սո-
քօք, և 'ի ձեռն սոցին՝ մեք ամենեքեանք իսկ սովո-
ցաք զվարս պարկեշտս՝ և զգօնս: Նոյն և իսկ
սոքա եղեն լոյս ծառայութ առձակ անհամեմատ ի-
մաստութեամբն իւրեանց, որով մեք խառնա-
րեալքս յորդառատ անմտութեամբ և մոլորութ-
բազմաշրջիկ վերնականաւ մոլորութեամբ, յղփա-
ցեալ և պերճացեալ ճառագայթեցաք: Թէ և
այժմ մեք մեղէն 'ի բաց թօթեալ՝ լքեալ՝ հալա-
ծեցեալ՝ մերժեցաք զպարգևեալ լոյս ծիրանաւ խ-
նորհաց նոցա, և իբրև զկոյր որք խարխափին օք
զձեռս մեր տարածեալ առ և անդ կարկառե-
լով, զորմեն լաւալ յածեալ շօշիմք 'ի խաւարի
անգիտութեան: Իսկ արդ՝ զի եթէ 'ի ձեռն սո-
ցա այսքանեաց և առաւել յաւէտ քան յայսմ
նեաց եղաք մեք բարեաց ժառանգորդք, ուրեմն մի
ոք արդեօք պանծացի բանիւ բերանոյ, և խոն-
հին ափերիւ զհամայն պալութենն հրաշապանծ
Հարցս մերոց բովանդակ ակել ալ: Քանզի ամենևին ան-
մարթ է ինձ և անկարելի, զի յայսմ 'ի դոյն սո-
փերի՝ զմեծարարութիւն արիադոյն և բարեգոր-
ծեղ գործոց նոցա պատմել: Զի ըստ տէրու-
նա

	Թուին Հայոց	Թուին Քն
նախկին բարբառոյ ձայնին՝ Արքա եղեն Ճրագ ար- փիածածանչ՝ ծագեալք 'ի վերայ աշխարհակի նորայս արձանի եկեղեցւոյ՝ որովք բնաւ հաւատացեալք լուսաւորեալ, և այժմ, որոց մեք պաշտօնեայքս եկեղե- ցւոյ անտի զլոյս կենաց, և զանձաւ բարիս վայելեցին, և վայելեմք միշտ ։ Իսկ մանաւանդ ա- պէս զբարեպաշտութ և զհրաշափառ Հայրն մեր Տէր Դաւիթ բարեմտութեամբ աւանել. քան զնա, և կամ համեստ նմին, և ոչ ընդ հասա յարմ՝ իւրով ան- հնարէ արդիւնաւորութեամբն՝ բազմօք և զանազան բարեաց եղև առիթ և պատճառ 'ի յարկի հան Տեառն Ած մերոյ ։ Իբր իմաստասիրեալ խոհականութեամբն իւ- րով, չնաշխ որդիկ վայելչութեամբ՝ և չափազա- ցոյն առաքինութեամբ ներթևեթեալ զարդարեց և պճնազարդ փառօք ճոխացոյց զհամայն խումբս Յանոյն հօտորելոց, մանաւանդ դատաւորական մարդկաց և ուսոյց զբարւոք գումարս աշակերտաց համբակաձայնից գրովք Աստուածոյ, և արտաքին արհեստիւք ։ Որք եղեն արք երևելիք և գերա- հռչակք, և անվանելի Աւագիանք ընդ դէմ պար- սից, ընդ դէմ (երկաբնակ) հերձուածողաց, որք և 'ի բազմաց աշակերտաց նորա, ես ատենօր 'ի յորոց զսակաւն գրեալ ծանուցից, առ 'ի որովք գալ 'ի ճանաչումն երջանիկ Հօր մերոյ բարեփա- ռութեան ։ Բայց նախ զայս կարեւոր համարիմ գրել՝ զոր յառաջ 'ի ծառս նորոյ ոչ գրեցի . քանզի Տէր Խաչատուր Հոգեւկիր Վարդապետն՝ մի ինչ գերազոյն գործոց՝ ոչ եթէ միայն քան զնա, այլ և քան զհամայն նախնիս մեր ։ Վասն զի սա չհանդուրժեաց մինչև 'ի գալ Յովհաննու Վարդապետին 'ի յԻտալիոյ, այլ ինքնին շնորհիւ Տեառն՝ յօրինեաց զգործարան Տպագրութեան, որով տպեաց իսկ զՎարս Հարանց		

'ի

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Библиотека
ՀՍՍՀ-Арм.ССР

'ի 1090 թուոջս, և 'ի ժամանակս Հաճ Ռէֆի աղայի ։ 'Ի չէրչէ֊բահչէսինտէն Հարանց Հարանց ...

Այլ իբրև են 'ի յիշատակս Յովհաննէս վարդապետին՝ (որպէս զրեմ 'ի վեր անդր լի֊ ալիր ճառեցի,) զբերեալ գործարան սորա լա֊ ւագոյնէր՝ քան զնորուն յօրինեալն ։

Թուին Հայոց	Թուին Ք.Ի

Այսքանս բաւական համարեցաք վասն ներկայ աղդա֊ բարիս ընթերցողացն, և ըստ խոստմանն մե֊ րում զՊատմութիւն մինչ ցուցարտ տպելոց եմք 'ի հետևեալ Ազդարարն ։

Հետևեալ Պատմութիւն Հէէգտարալէ խանէ, Աւրարեցէլոյ 'ի Պերուն Յո... Սենոնէանէ, Սնուելոյ Աղամ անուն Աչգարարի, ... 'ի 253 էջն Հայոց անուն Աչգարարէ ։

Ը անսոր փաթթի Հէկեդարն առնէր զոր ինչ իմիք անյս յա֊ ծոյ լինէր, և նախարարքն քաղաքին սկսան չարախօ֊ սութիւն առնել, քանզի յոյժ եւ ըկնչէին 'ի քաջութենէ սորայ, և տեսեալ սա զի ամենեքեան չարախօսին յիւրենէ, գաղտ սկսաւ բարեկամութիւն առնել ընդ հեռ եկայքսին Պի֊ րիճան կոչէին, դրաւեաց զսիրտ զիւանիս այս, և զայս սա֊ քեաց Սոլխտամալն խանն երէք հազար զօրք սրէր հօրեղբօր որդի ամուսնոյն իւր 'ի փոխնորդի չէրի, և գրեաց թուղթ ... և բարեկամութեան առ իշխանն Փրանկստան ... թղթոյն թէ կամիմ միաբանութեամբ բարեկամ լինել ընդ ձեզ հանապազ տամ ձեզ զօրս իմ յօգնութիւն ծառայութեան իմով, և նո֊

Նոքա իսկոյն հաճեցան, քանզի ագահութենէ իւրեանց կարծէին
թէ՝ 'ի դիպող ժամու կողոպտել կարէին զհարստութիս երկրի
նորայ տուաքեցին պատասխանի թղթոյն և ավդարարին նմա թէ
են բարեկամք նորա մշտնջենաւոր, և Մախտումղուլիխանն մնաց 'ի
մէջ փունթիշէրու և յորժամ ընկալաւ պատասխանիս յոյժ ու-
րախ եղև քանզի դիտաւորութիւն սորայ էր այլ իմն թնդա-
նօթս և հրացանս, սակաւ գդանէին անդ զի հարկաւորիւր յոյժ,
և սկսաւ ժողովել զօրս և տայր կրթութիւն կիրս զինուորականս
մինչև Ըռաճայն կասկած առնէր ընմանէ զի տեսանէր թէ դիտա-
ւորութիւն սորա են բոլորովին չար վասն որոյ հրամայեաց թո-
ղուլ զբոլոր զօրս 'ի մէջ քաղաքին ինքն իւրանովքն բնակիլ
արտաքոյ քաղաքին, և քաղաքս այս էր կղզի մի 'ի մէջ գետոյ մի-
ոյ (որոյ մեք անուանեմք գետ կօլօրամայ, նոքա զինչ անուանեն
ոչ գիտեմ) և գետս այս գայր ուղղանելով 'ի յարևմտեան կող-
մանէ մերձ քաղաքիս բաժանիւր երկուս երթայր շուրջ զքա-
ղաքաւն և միաւորէր 'ի կողմն արևմտից 'ի մի երթայր իջանէր 'ի
ծովն մերձ կոլօրամ ընդ այսու մեք անուանեմք գետ կօլօրամայ,
և երկայնութիւն կղզոյն էր վեց մղոնաչափ, և լայնութիւնն էր
երեք մղոնաչափ, և էր յոյժ ամուր և ունէր կամուրջս քարեա
որ էր և մուտս առնէին միոյ ճանապարհաւ քանզի ոչ գոյր այլ
ճանապարհ, և տարոյն անդամ մի ուռուցեալ գայր խխտա-
րուգ ընթացմամբ այսպէս ամիս մի կամ երկու երբեմն երիս և
ապա իջանէր, և սա անճարացեալ առեալ զամենայն ընտանի-
անս իւրայնովքն հանդերձ ելեալ 'ի քաղաքէն և բնակեցաւ 'ի մի-
ջի նոյն կղզւոյն արտաքոյ քաղաքին 'ի նեղեգոյ վրանի որպէս հրա-
մայեալն էր նմա և տայրն բռնաբիկս որպէս յառաջն, և անդ մնաց
իբրև ամիս հինգ մինչև մերձեցաւ ժամանակ անձրևելոյ, սկսաւ
անձրև գալ և լնուլ զգետն յայնժամ խորհուրդ արարին նա-
խարարքն քաղաքին թէ՝ հանկարծ անկանիցեն իվերայ նորա և
կորզեն Մահմադալեանն իւրեանց կամ սպանցեն, բայց սա ունէր
մտերիմ 'ի մէջ քաղաքին իւրոյն զգուշացուցին նմա թէ՝ կամին
ըմբռնել զքեզ, և յորժամ ընկալաւ լուր այս մնաց 'ի տարա-
կուսի խորհէր թէ զինչ հնարս հնարեսցէ զի փրկեսցէ զկեանս
իւր ոչ ունելով ժամանակ զգուշացութեան վասն որոյ 'ի նոյն

դի

գիշերի փորեալ զերկիրն, զամ ըստ բուսուցածս և զանձս ելից 'ի մէջ փորձածոյն ծածկեալ հողով և էարկ 'ի վերայ նորա վէմս մեծամեծ, և կարեաց բազում աշխարհս այն տեղին այրիանութաճող. արար զփէմն 'ի կարծիս տեսողացն լու է՝ մարդասպանութի կամ այլ իմն պատահեալ է անդ և սկսան արձակել զհրացանս բազումս 'ի լուր քաղաքին, և հրամայեաց ոմանց իւրոց հատանել զծառս և բերել յափն գետոյն իսկոյն հատին բազում ծառս բերին անդ և կապեցին պարանով շինեալ զլաստ մի մեծ և նստան 'ի վերայ նորա, որք էին երբեմն հարիւր և յիսուն գնացին յայնկոյս գետոյն, և անտի ուստի ընթացմամբ գնացին դէպ 'ի Բէնկլուր:

Իսկ ընդ այգն եղեն վորքն 'ի քաղաքէն զի կալցեն կամ սպանցեն զնա յորժամ հասին անդ ուր էր վրանն նորա և ոչ գտին զոք և տեսին զի վէմս մեծամեծս անկեալ կայ 'ի տեղին անդ և արիւնաթաթ կարծէին թէ սրածութիւն ինչ պատահեալ է 'ի մէջ նոցա զի լուան զձայն հրացանից 'ի գիշերին յայնմիկ, և դարձան 'ի քաղաքն և պատմեցին զամենայն զոր տեսին, և նախարարքն ապուշ մնային թէ զինչ եղեն քանզի գետն ուռուցեալ բարձրացեալ էր և ոչ դիւր հնար փախչելոյ կարծէին թէ զմիմեանս կոտորեցին կամ անկան 'ի գետն, ոչ կարացին ըստոյգ իմանալ թէ զինչ եղեն զի ոչ զոք գտին անդ:

Իսկ յորժամ Փաթի Հէյդարս եհաս 'ի Բէնկլուր երեք մղոնաչափ հեռի 'ի քաղաքէն անդ եկաց 'ի ներքոյ վրանի և առաքեաց միոյն հաւատարմաց իւրոց 'ի քաղաքն առ դ ամենայն բերդապահին կդայլուստ իւր անդ, յորժամ լուաւ բերդապահն (որ էր ազգաւ արաբացի և անուանն սորա կոչէին ալիարաբ) իսկոյն ել ընդ յառաջ նորա իբրև եհաս անդ ել 'ի վրանէն 'ի գիրկս առեալ համբուրէին միմեանց, և մտին 'ի ներքս վրանին, և Ալիարաբն սկսաւ հարցանել թէ՝ զինչ է պատճառ գալստեան նորա, պատասխանեաց թէ մայրս 'ի ներքս բերդին առ լուել քեզ զամ, եղեն երկոքեանն 'ի միասին յանդերձ իւրայնովքն մտին 'ի բերդն և պատմեաց նմա զամ զոր ինչ եղեն 'ի սրնկփաթան, և խնդրեաց ալիարաբէն զի միաբանեսցի զխորհուրդս իւր և նա նոյն ժամայն հնազանդեցաւ նմա որպէս ոք հնազանդեսցէ տեառն իւ-

իւրոյ, և յորժամ ետես զոր հնազանդեաց ինքեան, իսկոյն ա-
ռաքեաց սուրհանդակ մի 'ի Փոնտիչէրի առ 'ի տալ Մահ-
մատալիխանին զպատահեալն իւր զի փութով ժամանեսցէ ին-
քեան, յորժամ լուաւ Մահմատալի խանն իսկոյն գնեաց ի բլու-
րն իւր հրացանս և տարաւ զհետ իւր յորժամ եհաս 'ի Թէնկ-
լուր զօրքն հանդերձ որք էին իբրև երեք հազար զօրս ընտիրս,
յոյժ ուրախ եղև 'ի գալստեան նորա, այնու յետ սկսաւ ժողո-
վել զկամաւորս քաղաքին և զօրս նորագս գումարել եկաց ա-
միս ինն ժողովեաց ութ հազար զօրս որք էին երկու հազար հե-
ծեալ և վեց հազար հետևակ, և չուեաց անտի զօրքն իւրովք
'ի Սրինկփաթան յորժամ եհաս դէպ յանդիման քաղաքին յան-
կարծ դեռ..., և անտի գրեաց թուղթ առ Ըռաճայն թէ՝ Նա-
խարարք քո 'ի վեր չարախօսեցին ինձէն ահա ծառայ քո եկեալ է
առ ութ հազար զօրք ծառայել քեզ որպէս յառաջ ծառայե-
ցի եղբաւրն քո հաւատարմապէս ծառայեալ եմ քեզ, և կնքեաց
եւ ցծառայի իւրոյ տարցէ թուղթն և բերցէ պատասխան թղ-
թոյն ուստի տարաւ թուղթն և դարձաւ առանց պատասխանի
քանզի ոչ կամեցաւ պատասխանել, և երկրորդում աւուրն դրեց
թուղթ բարեւ առ զօրագլուխն Ըռաճային և պատճէն թղ-
թոյն էր այսպէս թէ՝ երեկեան աւուրն ընկալայ զթուղթն զոր
գրես թէ՝ մեք ամենեքեան միախորհուրդ եմք ընդ Դիւանին
կամիմք բառնալ զկեանս Ըռաճային եթէ դու ևս կամիս միաբա-
նիլ ընդ մեզ և դիպուք ամէն զի նորա Դիւանն իսկոյն բացից ըղ-
դրուն քաղաքին և լցից Սպարապետս 'ի վերայ մեր որպէս էիր
յառաջն, առ այս պատասխանեմ ձեզ զի ոչ է ըմբան առնել գոր-
ծ զայս զոր դուք խորհիք և ես ոչ կամիմ միաբանիլ ընդ խոր-
հուրդս ձեր քանզի երդուեալ եմ հաւատարմապէս ծառայել մ
տեառն իմոյ Ըռաճային ողջ լերուք, կնքեաց և գրեաց իւրա-
քանչիւր անուննն զօրագլխացն 'ի վերայ թղթոյն և ետ 'ի ձեռս
լրտեսի միոյ և պատուիրեաց նմա տանիլ 'ի քաղաքն 'ի պալատն
Ըռաճային անդ ցուցցէ նմա և յորժամ գնաց լրտեսն 'ի քաղաքն
նոյնպէս կատարեաց զոր հրամայեալն էր նմա իսկոյն կալան ըղ
լրտեսն և տարան առաջի Ըռաճային յորժամ ընթերցաւ զթուղ-
թն ապշեցաւ և խորհէր 'ի միտ իւրում թէ իցէ ճշմարիտ թէ

ոչ

ոչ, և արձակեաց՝ զլրտեսն, և երրորդում աւուրն գրեաց Թուղթ առ Դրիճանն նոյնպէս և ետ 'ի ձեռս այլ լրտեսի միոյ զի տարցէ և գործիցէ նոյն գործ նա ևս արար նոյնպէս, և յորժամ ընթերցաւ զայն իսկոյն սարսեցաւ 'ի յերկիւղէ եւ 'ի տեղւոջէ իւրմէ ելեալ 'ի ներքս և պատմեաց զամ ցմայրն իւր և մայրն ասաց որդեակ սուտ գիր գիտեմ զի նախարարք քո 'ի զուր չարախօսեցին զնմանէ քանի ամէ զի տեսանեմ որ հաւատարմապէս ծառայէր քեզ արդ լուր խրատոյ իմոյ առաքեա կոչել զնա և տուր պարգևս ինչ և կարգեա՛ նմա Սպարապետ որպէս էրն յառաջագոյն և լուծաւ եղկելիս զոր ասաց մայրն իւր և կոչեաց 'ի ներքս քաղաքին և արար նոյնպէս։

Իսկ յորժամ միւսանգամ. բարձրացաւ աստիճանն իւր, սկսաւ արձակել բոլոր զօրագլուխսն և ամենից զլխաւորաց որք ոչ հնազանդէին նմա, և կարգեաց 'ի վերայ նոցա զօրագլուխ նորս զոր ինքն կամէր որ ամենեքեանն էին իւրայինքն այնու յետ ոչ ոք կայր հակառակ ընդ նմա բացարձակ վարէր ըստ յաճոյից կամացն իւր տայր ռոճիկս զօրացն տուատապէս մինչև բոլոր զօրքն կամէին մեռանիլ վասն նորա, և ինքն հանապազ պարապէր 'ի կիրս զինուորականս և մարզէր զզօրս իւր մեծաւ զգուշութեամբ, բայց հանապազ մտախոհ լինէր թէ՝ որպիսի հնարիւք կալցէ զտէր իւր, և այնու սկսաւ բարեկամութիւն առնել ընդ Դրիճանին հանապազ երթայր պալատն նորա անդ խօսակցութիւնս բազումս առնէին ընդ միմեանց, և 'ի մէջ զրուցատրութեանս ասէր ցԴրիճանն թէ՝ կարծեմ Ըռաճայն կամի ըմբռնել քեզ պարտիս զգուշանալ զի ես խորհրդակցեալ եմ քեզ թէ լինիմ քեզ բարեկամ 'ի կենդանութեան իմում վասն որոյ զգուշացուցանեմ զքեզ զի ես անպարտ լիցիմ դու գիտես, և Դրիճանն կայր 'ի մէջ տարակուսանաց թէ զի արդ լինիցի կամ զինչ առնիցէ զի կեցցէ զկեանս իւր կայր 'ի միջի մտածմանց աւուրս բազումս, և անտի սկսաւ չարախօսել զԴրիճանէն առաջի տեառն իւրոյ և ասել տէր Դրիճանն որ հօրեղբօր որդի քո կամի բառնալ զկեանս քո և ինքն լիցի տէր քաղաքիս որով հետև ես երդուեալ եմ հաւատարմապէս ծառայել քեզ պարտիմ զոր ինչ լսեմ ծանուցանել քեզ ՝և անտի պատրաստ լինիմ կատարել զհրա-

մանս

ձանս քո, արդ խորհեա թէ՝ զինչ կամիս առնել, քանզի լուր
այս ես լուայ 'ի բերանոյ մտերմաց իմոց և ազդ արարի քեզ
դու գիտես թէ զինչ կամիս առնել արա փաղփաղակի յառաջ
քան զի պատահեսցէ քեզ վնաս ինչ, այսպիսի ցանեաց որոմն 'ի
միջի նոցա, և նոքա սկսան նենգել միմեանց և մտախոհ լինէին
թէ որով հնարիւք տայցեն վնաս ինչ միմեանց քանզի երկո-
քեանն 'ի միասին երկնչէին 'ի ժողովրդենէ, և ինքն 'ի փառամո-
լութենէ իւրմէ խունկս առաջի կռոցն մատուցանէր քանզի ինքն
քաջ գիտէր զի 'ի սուղ ժամու ժառանգելոցէր զտէրութիւն
նոցա․ յոյժ ուրախէր 'ի գործս իւր, և ապա կոչեաց բոլոր զօրս
իւր առաջի իւր և սկսաւ հարցանել որքանութիւն ընծայիցն
իւրեանց զոր առան և նոքա պատասխանեցին այսքան և այնքան
առէ ցնոսա այդ ոչէ բաւական ինձ, ես յաւելացուցանեմ ընծա-
յիկս ձեր բայց դուք հաւատարիմ լերուք 'ի գործս ձեր և 'ի խոր-
հուրդս իմ և բաշխեաց նոցա ընծայիկս և պարգևս առատապէս,
և անտի սկսաւ հնարս հնարել 'ի հին գործս իւր, և յորժամ
սկսաւ պատել զգործն զայն որպէս ինքն կամէր, և յաւուր միում
գնաց 'ի տուն վաճառականի միոյ որէր յոյժ հարուստ որոյ անուն
սորայ էր Նարսիդաս (որպէս հարուստ վաճառականի սովոր
անուանեն 'ի Հնդիկս) և խնդրեաց 'ի նմանէ վեշտասան լաք
հունս կամ ոսկի վասն յարկաւորութեան իւրոյ և խոստացաւ որ
հատուցանելոցէ նմա տալ և ետ ցնա զոր խնդրեացն, յորժամ
ընկալաւ նա դրամս այս 'ի Նարսիդասէն այնու սկսաւ առատա-
պէս բաշխել ամենեցուն և քարշել սիրտ ամենեցուն առ
ինքն մինչև կարօղիցէ կատարել իղձ սրտի իւրոյ, և 'ի յայսմ
ժամանակի ինքնէր 'ի տիս երեսուն և երեք ամի և ապաժամ ե-
կև նմա յափշտակել զտէր իւր այնու գնաց 'ի պալատն տեառն
իւրոյ սկսաւ ասել այսպէս թէ՝ տէր ահա մերձէ ժամն զի բառ-
նայցեն զկեանս քո զոր ինչ առնելոցես արա փաղփաղակի և պա-
տասխանեաց Ռաճայն թէ՝ ոչ երբէք կամեցայ վնասել զԴի-
վանն իմ քանզի հօր եղբօր որդի իմէ այժմ ինքն կամի բառնալ
զկեանս իմ․ բարեգէ ինձ բառնալ զկեանս իւր արդ հրամայեմ
քեզ զի յորժամ դդանիցես ժամանակ իսկոյն սպանցես զնա, և
պատասխանեաց սպարապետն ցտէրն իւր, և ասէր տէր ես եր-
դու

դաւեալեմ հաւատարմութեամբ ծառայեմ քեզ և հրամայեալն քոյ
'ի նմին ժամու կատարեմ, բայց երկնչեմ 'ի ժողովրդենէ քումմէ
յետ բառնալոյ զկենաց նորա նոքա ևս սպանցեն զիս քանզի ունի
մեծ ժառանգութեան 'ի տէրութենէ քումմէ թէպէտ պարտ է
ինձ կատարել զհրամանս քոյ և ես պատրաստ եմ բայց աղաչեմ 'ի
վեհութենէ քումմէ զոր ինչ հրամայես լցես գրեա 'ի վերայ թղ-
թոյ մոյ տուր 'ի ձեռս իմ և ես ընթերցից զայն և կատարեցից
զոր ինչ հրամայեալ է 'ի նմա, և անհնարին չէ առ. Ռուստամս այս
գրեաց և ետ 'ի ձեռս Սարգսայետին այսպէս թէ՝ ետու հրաման
քեզ զի յորժամ պատրաստ և դիպօղ ժամ գտցես հօրեղբօր որ-
դւոյն իմոյ 'ի նմին ժամու սպանցես զնա և ոչ ոք կարօղ է հար-
ցանել քեզ վասնէր կամ վասն այր աղագաւ գործեցեր զայդ ե-
թէ ոք իշխեսցէ հարցանել մահու մեռանիցէ, և խորամանկ
Սարգսայետս այս առեալ զթուղթն 'ի ձեռանէ տեառն իւրոյ
երկիրպագ ել արտաքս 'ի նոյն ժամու գնաց 'ի տուն Դիւճանին
եցոյց նմա զթուղթն հրամայեալ և ասէ ցնա տես զինչ հրա-
մանէ այս 'ի վերայ իմ զոր ցուցանեմ քեզ քանզի խոստացեալեմ
քեզ թէ՝ բարեկամ քոյ եմ ոչ երբէք կամիմ պատահեսցէ քեզ
զչարա ինչ արդ խորհեա թէ զինչ կամիս առնել, և Դիւճանն յոր-
ժամ տեսանէ զհրամանն 'ի Ռուստամայէն 'ի ձեռին նորա տարեցաւ
'ի յերկիւղէ սկսաւ աղաչել զնա և ասել թէ այժմ տեսանեմ
զի կենաց իմ ձեռին քոյէ զի իրաւ ասէց հաւատամ որ բարեկամ
իմ ես տուր ինձ խորհուրդ զի այսու փրկեսցիս զկենաց իմ, և
պատասխանեաց նմա թէ այլ ևս ոչ ինչ ունիմ ասել քեզ
թէ ոչ մի միայն տարաւորեա 'ի սրտի քում զի եմ բարեկամ քոյ
արդ ազդեա ինձ զինչ է կամք քոյ ևս նոյն կատարեցից և ասէ
Դիւճանն թէ իցէ հնար բառնալոյ զկենաց հօրեղբօր որդւոյ իմոյ
Ռուստամին և ես իցեմ 'ի տեղի նորա այնու հետ տամ քեզ պար-
գեւս մեծամեծս, և ասէ ցնա թէ ես պատրաստեմ կատարել ըզ-
հրամանս քո բայց դու պարտիս գրել զինչ է կամք քո զի եր-
կնչեմ 'ի բնակչացն քաղաքիս և թշուառական Դիւճանս այս
հաւատաց նմա գրեաց այսպէս բարեկամ իմ Հէյդարալի խան
տամ քեզ հրաման զի սպանցես զհօրեղբօր որդին իմ Ռուստամն
տամ քեզ վարձս չորս լաք հունս և յորժամ կատարեսցէ զայդ-
ամ

ամ ես նստցիմ Ըռաճայ 'ի տեղի նորա այնու յետ գտցես պար-
գեւս մեծամեծս փոխան երախտեաց քոց, առաւ զԹուղԹն և
ել արտաքս գնաց 'ի պալատն Ըռաճային և եցոյց նմա զԹուղԹն
զայն և ասէ տէր մի երկնչիր այլ երկայնամիտ լեր զի ես ընդ
քեզ եմ երդուեալ եմ դնել զանձն իմ 'ի վերայ քո, ժամն
այն զոր պարտէ կոչնուլ զնա ես ազդ արարից քեզ, նշանակէ
և ասաց դիւանին.

Իսկ Յամի Տեառն 1748 միւսանգամ եմուտ 'ի պալատ
Տեառն իւրոյ և ասէ ցնա տէր յայժմ գիշերի ժամն կոչնուլ ըզ
Դիւանին բարցցես պարտս տալ ռոճիկ ծառայից քոց զի եր-
Թիցեն հանկարծահաս 'ի տուն նորա կալցեն զնա և դիցեն 'ի
բանդի կապեալ շղԹայիւք, և ես պահեմ զճանապարհս զօրօք
իմով զի ոչ ոք իշխեսցէ 'ի բնակչացն քաղաքին առնուլ զսուր 'ի
ձեռն իւրում, և ելանէր գնաց 'ի տուն Դիւանին և ասէ ցնա
յայժմ գիշերի պարտս առաքել զծառայս քո 'ի պալատն
Ըռաճային և սպանցեն զնա և ես զօրօքն իմով պահեմ զանձն
քո, ելանէր և գնաց 'ի տեղի իւր, և նոքա սկսան 'ի նմին գի-
շերի զգործն զայն զոր ուսեալ էին 'ի խորամանկ Սպարապետէն
իւրեանց սպանին զԸռաճայն և եդին 'ի բանդի զԴիւանն կապեալ
շղԹայիւք ընդ լուսանալ առաւօտուն անկաւ զդրդումն մեծ 'ի
մէջ քաղաքին և ըռամին որ էր կին Ըռաճային առաքեաց առ 'ի
սպասաւորաց իւրոց այդ ել Սպարապետին իւրեանց յորժամ լու-
եալ նմա Թէ կատարեցաւ զամ 'ի պալատն զօրօքն հանդերձ ե-
կեսցէ զի տեառն իւրոյ անկեալ դնիւր առ եցուց նոցա զանձն
իւր ապաշխարեալ, քանզի ինքն քաջ գիտէր զամ զոր եղեն, և
ապա սկսաւ մեծաւ հանդիսիւ տանել այրել զսպանեալ զէշն
որպէս էր սովորուԹիւն իւրեանց քանզի էին հեԹանոսք, և յետ
այսր ըստ զգէշն եկին 'ի պալատն կին Ըռաճային (այսինքն Ըռա-
նին) կոչեաց զսպարապետն եւ ետ երկու լաք հանս զի նս-
տուսցէ զորդի իւր Ըռաճայ 'ի տեղի հօր իւրոյ քանզի գոյր եր-
կուս որդիս, և նա եմուտ ներքս առեալ էրէց որդին ել ար-
տաքս և բազմեցոյց զնա 'ի գահն և հրամայեաց հարկանել զդր-
պանս և արձակել ԹնդանօԹս 'ի լուր ամենեցուն զի եկեսցեն և
երկիրպագցեն նոր Ըռաճային որպէս էր սովորուԹիւն իւրեանց
և

և անտի հրամայեաց 'ի բերանոյ Նոր Ըռաճայիս (քանզի էր տղայ մինչև իբրև չորեքտասան ամեայ) գլխատել զԴիբճանն 'ի հրապարակի փոխանակ վրէժ խնդրութեան արեան հօր իւրոյ, և անտի ինքն եղև Ասպարապետ և Դիբճան կառավարէր զտէրութն որպէս ինքն կամէր բայց էր մտախոհ 'ի գործս իւր և ժողովէր գանձս բազումս :

Իսկ 'ի կատարելն ամին անցելոյ սկսաւ զօրս գումարել զօրաժողով առնէր որք էին իբրև երեսուն հազար որոց չորս հազարն էին հեծեալ և 26 հազարն էին հետևակք, յամի սն 1745 ել քաղաքէն առ 'ի առնել պատերազմ ընդ Մարաթայից յանուն տեառն իւրոյ Նոր Ըռաճային. քանզի մերձ տէրութեան իւրեանց կային չորս ամրոցս մեծ և փոքր ի ձեռին Մարաթայից որոց անուն ամրոցացն էր այսպէս, առաջինն Հէսար, երկրորդն Հէպքօթայ, երրորդն Բալափուռ, չորրորդն, Ձիք բալափուռ, և կալաւ զչորեսին ամրոցս և անտի դարձաւ մեծաւ ուրախութեամբ 'ի Արնկիլաթան և եդ 'ի մէջ ամրոցացն բերդապահս իւրայինքն, և ինքն եկաց ժամանակ մինչ և յուռուր միում խորհեցաւ թէ որով հնարիւք բառնայցէ զկեանս Ըռաճային, կոչեաց ընդդէմ ճոր մի Նարին և ետ նմա պարգևս ինչ և պատուիրեաց նմա թէ յորժամ գայցէ դիպուկ ժամ դեղակուրս առնիցէ տեառն իւրոյ, և այրն այն չար փոխան փոքրիկ պարգևացն ետ ցանէր իւր դեղ մահու և մեռաւ և յորժամ լուան ժողովուրդքն մահ նորա զարմանային 'ի միտս իւրեանց թէ ոչ երբէք առ ունէր ախտրութիւն ինչ զի որպ եղև մահ նորա ոչ ոք իմացաւ հարցանել ինչ, բայց ամենեքեան կարծէին թէ հրամանաւ Ասպարապետին իւրեանց տուեալ իցեն նմա դեղ մահու ընդ այսու բարձաւ զկեանս նորա և տարան զմէջն այրեցին ըստ կարգի իւրեանց և ապա զնոյն խորամանկ Ասպարապետս այս 'ի պաշտօն հանեալ եղբայր Ըռաճային նստոյց 'ի գահն և երկիրպագ նմա տէր կոչելով (առ էր տղայ մինչև իբրև տասն ամեայ) և անտի հրամայեաց հարկանել զպատգամս և արձակել խնդութիւն 'ի լուր ամենեցուն և ամենեքեան զայն երկիրպագանել մանուկ Ըռաճայիս, և յետ այնորիկ եկաց անդ ամսօրս սակաւս, և ապա զօրաժողով արար ել 'ի քաղաքէն գնաց դէպ 'ի Սանուր բանձափուռ.

կռուով մեծաւ պատերազմիլ ընդ Հաքիմ խանին որ էր ազգաւ փա_
թան և Հաքիմ խանն ոչ ունէր այնքան զօրս որ յանդիմանէր նմա
հարկեցաւ առաքել առն ՚ի նախարարաց իւրոց և հարցանել
զՓաթթի Հէյդարին թէ զինչ է կամք նորա , և նա պատասխանեց
թէ պարտէք հնազանդիլ ինձ և թողուլ զ բոլոր տէրութիւնս
ձեր ընդ իշխանութեամբն իմով և Հաքիմ խանն շինեսցէ Պա_
լատ մի արտաքոյ քաղաքին անդ բնակեսցի ընտանեօքն իւրովք
եւ տաց նմա իւրաքանչիւր ամի երկու լաք հունս առ ՚ի ապրուստ
իւրոյ և ինքն ոչ ունելով իշխանութիւն ինչ ՚ի վերայ քաղա_
քացս յայսմիկ և եթէ ոչ հաճի ասացելոցս ամենեքեան անդ ՚ի
սուր մաշեցից , և դ՚նոյն նախարարս այս ազդ արար տեառն իւ_
րոյ զամ , և նոքա միաբանին անձամբ պատրաստեցան ընդունիլ զամ
և անդր սկսան հաստատել . զգիր դաշանց եւ առեալ զմիմեանս տի_
րեաց զամ երկիրս բերդս որք էին ՚ի տէրութեան Հաքիմ խանին
և կարգեաց ՚ի վերայ քաղաքացն իշխանս և բերդապահս և հրա_
մայեաց նոցա առնել տալ նմա զերկուս լաք հունս զոր խոս_
տացաւ նմա , և ասեն թէ եկամուտս քաղաքացն այնուհետև էին
իբրև տասն և ութն լաք հունս վասն արար ՚ի յանունն մանուկ
Ըռանճայիս ։

Իբր կատարեաց զայս ամ դարձաւ ՚ի Սրինկփաթն սկսաւ
մտանել ՚ի քաղաքն մեծաւ հանդիսաւ որպէս թագաւոր առն մտ_
ցէ ընդ քաղաք իւր մեծաւ հանդիսական բարձրեալ դրօշակս
հարկանել զորատապանս արձակել թնդանօթս և հրացանս , և
ժողովուրդք քաղաքին ամենայն զի այնպիսի փառօք և փքացմամբ
մտանէր քաղաքն սարսեցան ՚ի ահէ նորա ամենեքեան ելին ընդ
յառաջ նորա մուծին ՚ի ներքս , և յորժամ եմուտ ներքս դնաց
՚ի տուն իւր իսկոյն հրամայեաց շինեսցեն զպալատ մի մեծ և այ_
նիւ փառն բնակութեան իւրոյ մերձ ՚ի պալատն Ըռանջային , և ՚ի
նմին ժամու կատարեցին զամ , և յորժամ պատրաստեցին զամ
պալատն այդ արարին նմա զի պատրաստի կայ զամ հրամայեաց
իւրոյն բնակեցաւ անդ , և անդ նստէր հանապազ առնէր դա_
տաստանս և զկրօնաւորս պատժէր զմեղաւորս առնէր կարգադրու_
թիւնս նորս զամ ըստ հաճոյից կամաց իւրոց և ոչ ոք կայր որ
իշխեսցէր ասել ինչ քանզի ամենեքեան սարսէին ՚ի նմանէ , և ան_
տի

տի խորհէր 'ի միտս իւրում թէ՝ ահա տեսանեմ զի ամենեքեան ճանաչեն զիս որպէս կայսր իւրեանց առանց հրամանի իմոյ ոչ ոք կարէ առնել, ինչ այլ է դիպող ժամ ինձ լինիլ ժառանգ և տէր 'ի վերայ ամենեցունցն, յայնժամ հրամայեաց ծառայից իւրոյ զի դեղակուր արասցեն զմանուկ Ըուաճայն, և ծառայ.քն արարին որպէս ուսան 'ի նմանէ բարձին զկեանս մանկանն, և անկաւ դըղրդումն մեծ 'ի մէջ քաղաքին, քանզի ոչ գոյր ցեղ կամ ժառանգ Ըուաճայի եղև 'ի մէջ նոցա. քրիստոնէիցն մեծ երկնչէր թէ մի լինիցի ժողովուրդ քաղաքին հանկարծ սպանցեն զինքեան եւ անտի գնաց դէպ 'ի պալատն Ըուաճային եմուտ 'ի ներքս արքա-սուհալթ որ առջօք գրկեաց զՌուանին որ էր մայր մանուկ Ըուաճային ցուցանէր ամենեցուն թէ յոյժ ցաւակցէր վասն նորա, և անտի սկսաւ ասել զՌուանին այսպէս թէ՝ դու որեա 'ի լալոյդ զի ամենեքեանս եմք մահկանացու. համբերէր ժամ մահուան նորա և մեռաւ կան ազնուականք բազումք 'ի մէջ քաղաքիս որք ունին երեխայս 'ի յօրօրոցի որպէս 'ի փէշի նոցա զի ոք կամիս առ գիրկս քոյ առա քեզ որդեգիր և ես երկիրպագից նմա այդ ու մէք Ըուաճայի և սնոյ զնա զի լիցի նա ժառանգ աթոռութեան քոյ, և Ըուանին արար նոյնպէս առաւ 'ի գիրկս իւր որդի ազնուականի միոյ երկամեայ տիօք, և սկսաւ առնել զմանուկն 'ի գիրկս իւր համբուրեաց կոչեաց զմանուկն տէր եւ պատրաստեմ հաւատարմաց ծառայել. քեզ որպէս ոք ծառայեաց տեառն իւրոյ ողջունեաց և եւ արտաքս եկն 'ի պալատն իւր իսկոյն կարգեաց պահապանս չորեսին կողմանս պալատին և հրամայեաց մի ոք իշխեսցէ եւ և մուտս առնել անդ առանց հրամանի իւրոյ, և ինքն եղև տէր 'ի վերայ բոլոր տէրութեանն մինչև ցայսօր և ամենայն աւուր առաքէր զամ պիտոյս նոցա որ էր հարկաւոր:

Այսքանս բաւական համարեցաք վասն ներկայ աղդ արարիս ընթերցողացն, և զՊատգորդան տպեալ եմք 'ի յետեւ այդ պարոջն:

Առաքինի Տէր Յարութիւն Շմաւոնեան
և Պարոնաց Մշակողաց Ազդարարին

Լսելով յարաժամ ազդարարէ ձերմէ զողբս դառնութեան վասն ազգիս մերոյ, և տեսանելով, զեղկելապատ վասն մեր եղեալ բոլորովին ՚ի մոռացութիւն, դժգոհիմք ՚ի Տէր առնել զի ոչ ողորմի մեզ (մինչդեռ ունիմք զմի շնորհս նորա իբրև այլոց) համարձակելոյ որինակաց զօգտակարս մերս արձրանցն կարգաւ. որպէս զի ընթերցցուք և ողբ այսորիկ գրելով զի մեզ զանչին առ նոյն սահմանին՝ որ հաստատապէս բաշխեաց զշնորհս իւր անխտիր և ոչ զանազանէ ստեղծուածոց իւրոց, և յարաժամ ՚ի թիկունս համանէ այնոցիկ. որք զձեռնկալեալ իւրեանց գործիք ըստ արժանեաց գործեն, խորհեցցեն ապաւինեալ յաւելի անարժան պատճառս տալ անկման մերոյ, և հնարիցեն արժանաւոր նոյն երանութեանց՝ որոց վասն հառաչեն. քանզի եթէ չիցէ անդ անպատեհութիւն ինչ՝ և արժանացի գտանել զհաճութիւնս ձեր՝ խնդրեմ ամենայն խնդրեմ հրամայեցէք տպագրել ՚ի յաղագս արարին, և եթէ դիպիք ազատանաց ինչ ՚ի նմա սրբագրել՝ կամ հանել զբանն ող ջոյն՝ կարէք առնել անխտիր, վասն զի լաւն երկու քան զմի. Այս վասն ծանուցեալ ձեզ

Հնազանդագոյն ծառայ
Հայ Սիրէ Հայէ

՚ի Մադրաս.
Յունվար 20. 1795.

Տեսանեմ տրտմութեամբ՝ ընթեռնում տրտասուգս՝ և լսեմ տարակուսեալ յարաժամ ով ազդարար զողբս՝ զհառաչանս՝ զվշտաքանութիւն՝ և զտառապանս ազգի մերոյ, զի

ունիմք

ոմանք լոկ վասն անյաջողութեան ժամանակին, և ոմանք հողոց հանեն վասն տգիտութեան ազգիս մերոյ, և վատաբանեն զան-ցաւութիւնս ծերոց, և 'ի վաղճանի ամ գրուածոց, իբրև ան-ճարացեալ անեն ընկայնամտութ ոչ այլ ինչ ցուցանեն հասարակութ իբրև-զել այնց դժուարութեց՝ եթէ ոչ պարապտանալ ամ մոլութբ՝ և անձնահաճիլով, 'ի քէն ինձ, և յինէն քեզ օգնականութիւն, խորհուրդ, և գործակցութիւն ունայն համարելով, ինդրել նորալուր բառիւ 'ի Տեառնէ զի հոգասցէ վասն մեր, տացէ մեզ միաբանութիւն՝ և յայտնեսցէ մեզ 'ի գլորմանէ այսորիկ։

Ամենայն տուրք բարիք և ամ պարգևք կատարեալք 'ի Տեառնէ միայնոյ լինին՝ պարծիմ, զի ունա հաւատալ ուղիղ միօք. և 'ի նմանէր վասնոյ սուտ չինօղայ՝ թալոց Տն, Քաղ-ցրաբանէ Մարգարէն Դաւիթ, որ խոհեմաբար նախնիքն մեր Սուրբ պատուիրեցին իբրև զկաթն ջամբել մանկանց, և 'ի ժամանակի տառապելութեան կարդալ յանուն Տեառն՝ որ քա-րոզեն Վարդապետք մեր Սուրբք, պատուիրեմ ամ հնազանդու-թեամբ, այլ ոչ մոռանամ զզօրաւոր բան նոյն Տեառն և Փրկ-չին մերոյ 'ի Սուրբ Աւետարանի, որէ հիմն, և արմատ ամ-ենրդոյ քարոզչաց՝ և ուսուցչաց, յետ ասելոյ հայցեցէք զի գտ-ջիք, և զայս թէ՝

Բախեցէք զի բացցի ձեզ։

Թէ և անուանի զի իմնէ մեզ ջանալ և համարձակիլ այժմ միայն 'ի միտ ածելն՝ թող թէ գործածելն, ու եթէ բառ 'ի յայնպիսի Սուրբ մատենէ, որ այնքան ամք Հայրապետք՝ որք 'ի մանկութենէ պատրաստեցին զանձինս իւրեանց, և մատուցին սրբութեամբ 'ի ծառայութիւն բանին, և որք առաքինական վարուք հաւատակցս արժանացան շնորհաց Հոգւոյն Սրբոյ, հազիւ իշխեցին և համարձակեցան 'ի նոյն մատենէ ճառել, և մխիթա-րել, և յաւարտ բերել մարդկանց, պարզ և եւ բաւական բանիւք եղ-քաղցրութիւն, զանազանութիւն, և զմեծութիւն նոյն ստեղծօղին՝ որ զմատեանն այնէ զբոլորովին տնօրինութիւն՝ և զան բերանոյ նորա, և նովաւ բազմաշխատ ջատագովք որք այնքանիկ ակնածեն երկիւղ Տն 'ի սիրտս մեր անուն լուծ, բարի բարեխօսութեամբ զվարս մեր, և ուսուցանել մեզ գործել բարի, յանկալ բա-րի.

րն առնել զօրն , և ամենեւին զարմանալ . որ պայծառ միայն նմանութ-
եամբ քաղցրաց և խրատուց , և բարեպէս երկայնամտեալ՝ զի յե-
տեւող սրտիք մարդկանց ոչ կարեն յաւելի քանզայն իմանալ ,
որք արտաքոյ գիտութեան մեծհամբաւութեան , պատմիրեցին սա-
կաւ յետագնութիւնս առնել , որպէս զի մի 'ի տգիտութենէ
մերմէ այլապէս մեկնեալ մեղանչիցուք , և նմա կորիցուք (որ
տեսանեմք ներկայ աչօք :)

Այսպէս , նախապէս խոստովանելով զի չէ ջան մեր
զանձինս առ մատենից իբրեւ քարոզիչ կարդալ , կամ իբրեւ մեկ-
նաբանողս յայտնել , յաւսանք արդիւնաւորել թողութե , քան-
զի յանկամք ցուցանել յոգւոյ մերոյ զի առէ Տէր զծուլութիւն
և ընդունայն համարէ զամ կամս և խորհրդանս թարգ գործոյ , և
վասն զանխա այսորիկ , հարկաւ որէ յայժ առել նոյա օրինակ 'ի Սր-
բոց , նախ վասն հաստատելոյ նոցա՝ երկրորդ կարեւոր առնե-
լոյ զանս մեր , վասն այսորիկ զմխիթարութիւն զոր ունիմք մա-
տուցանել յոգւոյ մերոյ , յաղագս արամութեանն որ նեղանէ
զնաայ միշտ , նա և զել յայնց տառապելութեանց և ռահ եր-
երջանկութեան , ոչ համարձակեցաք 'ի նմարմանէ մտաց մերոց
առնել՝ եթէ ոչ անտաճամանելի բանիւն Տեառն որ ասաց

Յաղթեցէք զի բայց ձեզ ,

Արդ զի , ոչ այլ ինչ ընդունէ միտ մեր լինիլ փորձութիւն
զանձինս , (զոր յաւսամ ոչ մեղանչեմ առ զե լակատար և շնորհաւէ
մեկնողն , որ 'ի տարապայմանէ խմէ ոչ ունիմ ներկայ պաշտօնամս
շնորհաց նոցա առաջի իմ , առ 'ի հաստատել զխորհուրդս իմ ,)
եթէ ոչ ըստ նշանակութեան ձայնին և բառին , հաւատամ
կամ ասել թէ , համդիպելով ձեր զառն փոխեցելոյ՝ բաղխե-
ցէք զայն , որպէս զի բնակիչք տանն իմանալով զոլն քոյ առ-
դրան՝ և զանկութիւն մտանելոյ քոյ , բացցեն վասն քոյ զդուռն
զոր կարեմք իբրաւամբ բանս փոխաբերաբար թարգմանել թէ ,
աղաչեցէք զի յաջողեսցի , խնդրեցէք զի լինիցի , ակնեցէք զի կատա-
րեսցի , և մեր բերապէս ձեռնարկեցէք զի շինիցի : Զայսմ ամ կատա-
րեալ յանկատարութեան ակնածի , և ամ կատարած 'ի ջանացո-
ղութենէ , և մինչ ոչ ներգործաբար դիմեսցուք , և ջանիւ
աշխատեսցուք՝ ոչ ունիմք 'ի բաւականս ամենկայլնուէ կատարածի ,
թէ

թէ և միտք, բանն բերանոյ, և զօրութիւն Հոգւոյ մերոյ զօրա-
ւոր իցէ 'ի նոյն տիրն ողջունի, և զգիշերն ողջունի, և ամենա-
ծածկագէտ յերկնից բանին, պատուիրելով հայցել զցանկա-
լին, գիտաց զպարապոտութիւն և զհեշտասիրութիւն բնու-
թեան սանդղածոյ իւրոյ, զի իբրև անբան ընկղմիլոյն
թարց շարժման, էհար և զկնի թէ՝

Բաղխեցէք զի բացցի ձեզ։

Որպէս զի մի միայն աղաչելով 'ի Տեառնէ նստիլ իբրև անբան՝
այլ և ջանալ գործովք աշխատութեամբ, և կոչել զանուն ԱԾ յօգ-
նութիւն, զի կատարեսցի, և գտցին զցանկալին իւրեանց։ Մի՛
զի այլ է խորհելն, այլ է խօսելն, և այլ է գործելն. և իւրա-
քանչիւրոյ պտուղ՝ և մխիթարութիւնն իբրև տեսակս իւրեանց
զանազան. այլ մեք նեղելոյ դնելով 'ի մտաւորութիւն զգործածութ
ամ անդամոց մերոց՝ միայն զլեզուաւ, և կիտասիրտ ցանկութ
կարդամք յարաժամ թէ՝ Տէր փրկեա զմեզ, կամ՝ տէր տուր
մեզ միաբանութիւն, և կամ թէ՝ Տէր յարո զմեզ 'ի զօրմանէ
մերմէ. և ամեն երկրպագեմք, զի այսպիսի բան մեր, եթէ
չիցէ ներքնակ կամաց և սանդղածագործութեան նորայ՝ նմանապէ
լինելոց զօրութիւն բանիս շարժելոյ նմա, (ըստ ակնկալութե
մերոյ) 'ի դուլթ, որ ոչ երբէք անկեթ ազգաւ։ Վասն այնորիկ՝
զի սանդղածս զմեզ մի և նոյն կատարելութեամբ՝ որպէս ամ որդիք
աշխարհիս, շնորհելով միտս իմաստութեան, լեզու գիտութե
անդամ կարևոր, և տէր յաջողութեան, և նախանձ բարւոյ
ընդ մեզ ծնանիլ բնութենաց, որպէս զի զգայեալ իմացակա-
նութեամբ զբանն, հաղորդակցիցուք միմեանց, և շահելով ըզ-
միմեանս յօգնականութիւն՝ վայելեսցուք զցանկալին մեր աջո-
ղութիւն և ազատութիւն։ Համառօտեցէք ուրեմն զբանն իմ,
զի յետ շնորհելոյ մեզ զայս ամ շնորհս. որէ առիթ փրկութեան,
նիւթ երջանկութեան, արմատ միաբանութեան, և օգնակա-
նութիւն յարութեան, պատճառեալ 'ի բարեգթութենէ նոյ
զզօրիլոցէ, եթէ երախտամոռութեամբ դեռ ևս անկարողաբար
զայս ամ 'ի նմանէ խնդրեմք՝, թողլով զայսպիսի այդեստանս և
պարտէզս մեր լինիլ ըշտեմարան փշոց, յորմէ ամ բարիք գոհա-
նան. և որ ոչ ումեք եւս յաւելի կամ նուազ, այլ ամենեցուն

Հաւ

հաւատար, մի՞ թէ ոչ ամաչէք յորժամ խնդրէք զնմանէ առ-
նել ձեզ համեմատ փոփոխման ազգաց, մինչ ոչ խնայեաց 'ի ձէնջ
մեղմ մի՝ յաւելլ շնորհելով նոցա ։ զխոստայէք հայք, զի համե-
մատ ամենեցուն առատ ձեզ, և ընդ նմին համարին պահանջելոցէ 'ի
ձէնջ որպէս այլոցն. վասն զի, հրամայելով Ադամայ նախահօրն
մերոյ թէ՝ քրտամբ երեսաց քոց կերիցես զհաց քո, նշանա-
կեաց, զի զամ ինչ, մեք պարտիմք վասն մեր ջանալ, օգնակա-
նութեան՝ նորոյ ամենակալեալ, և որպէս իմաստնայն ամենինք
վճռեցին ըստ եղծման մեր լինել վասն փառաքանութեան անուան
աստուածոյին, ըստ նոյն սկզբնաւորութեան աշխարհի ուսուցին
մեզ հայքն կոչել նմա յօգնութիւն անկարութեան մերոյ, և
ոչ նստիլ իբրև անբան, ոչ կռնելով օրինակ այլոց, և ոչ գործ-
ածելով զշնորհեցեալն իւր անդամք՝ աղաչեսցուք զնմանէ զի
լցուսցէ զքաղցս մեր, և տացէ զմեզ զայն, զոր նմանիքն մեր
վայելեն 'ի մերում երկրի ։ Իսկ Փրկիչն մեր ասելով՝

Խնդրեցէք զի տացի ձեզ՝

Ո՞վ յանդորրեալ կամեցաւ զայն բան, զոր խնդրեաց անտի պա-
տուիրեալ, և բնաւորեալ էր՝ նախահօրն մերոյ ։ և նովաւ եցոյց,
զի ոչ հաճի հեշտասիրութեան մեր, թէ և ամ ժամ կարդամք
անուն իւր և խնդրեմք 'ի նմանէ, նմանեալ հանճարեղի ուսմամբ,
որ գոլով յայժ կատարեալ և ծեր, կացեալ զնա թագաւոր երկ-
րին մերոյս ամ աշխարհաց տէրութեան իւրոյ իբրև երկ-
րորդ Թագաւոր ։ Իսկ այրս այս, անաշխատութեամբ զատելով,
դադարեցոյց զողբս ծպտեալց, որդւլեաց զկորուստութիւն
իշխանաց, սատարածէ այնոցիկ՝ որք ունայնութեամբ անցուցանէին
զկեանս իւրեանց, և մերձեցաւ՝ այնքան բարեկարգութեամբ
ելից զքաղաքն՝ մինչ զի բնակիչք քաղաքին ոչ թէ միայն պա-
տուէին իբրև տէր՝ այլ սիրէին հաստատակապէս իբրև հայր, և
պատարագս մատուցանէին սակս երկարութեան կենաց նորայ ։ և
այս ընտրեալ մարդ, սկսաւ աշխատանաւ 'ի փառս, և խնդ-
րեաց յաղբայէն զի հանիցէ զենքն 'ի պաշտօնէն, պատճառելով,
զի ունիցի ժամանակ պատրաստելոյ զանձն իւր և ապաշխարելոյ մի
հանդերձեալ արքայութեան երկնից, համարելով զի արքայու-
թիւն ԱՅ միայն 'ի յարս և 'ի փափարս բնակեցուցէ ժառանգու-

թիւն

թիւն ։ առ որ խոնարհեցաւ որքան արժանկենաց՝ նմա, և ետ զվե-
րատեսչութեն քաղաքին այլ ումեք, որ կողոպտէր զքաղաքն՝ և
նեղէր բնակչաց ։ Զոգատ այրս այս ծերի 'ի գեօղ մի, և հանդէպ
լեռան միոյ շինեաց իւր խրճիթ և բնակեցաւ, անցուցանէր ըզ-
կեանս իւր յաղօթս, ուտէր միանգամ միայն՝ և ընթանայր իբր ըն-
քարընկէց մի ըմպելոյ ջուր ։ Ցուրտ օր միում՝ մինչ ըստ սովորու-
թեան գնայր յաղբիւրն, ետես անդ Աղուէս մի անդամալոյծ, զորոյ
արարեալ զնովաւ յայնմ աւուր՝ ետես նմա դարձեալ 'ի մի-
ւսում աւուր, և սկսաւ խորհիլ թէ ինչ արդեօք կերակրէ ա-
ղուէսն այն զի ոչ կարէ ելանել. և մինչ յայսպիսի խոկմունս կայր,
ետես յանկարծակի զի արծիւ մի մեծ իջաւ անդ, և եբեր զգէշ
մի մեռեալ, և ընկէց առ աղուէսին, զոր նա եկեր և էարբ
յաղբերէ անտի, և ննջեաց վերստին ։ Սկսաւ տրտմիլ ծերս այս
և ասել ընդ միտս իւր, թէ այսպիսի հրաշիւք կերակրէ Ած ան-
բան ստեղծուածոյ միոյ՝ որքան արդեօք առաւել կերակրելոց է
այնց բանականաց՝ որք վասն անուան իւրոյ թողուն զամ վայելս
իւրեանց, տալով համեստութիւն յանձն իւր. և առ այս
դրեաց այնու յետև զի մի յաւել և ոչ հոգայցէ վասն կերակրոյ,
այլ խնդրեսցէ 'ի Տեառնէ կերակրել և լնուլ զքաղցն իւր նման
աղուէսին ։ զոր կարծեմ ակնունէր գալստեան հրեշտակաց իւրե-
արարոց, և եկեաց 'ի խրճիթն իւր նստաւ և եկաց յաղօթս
յետ երկուց աւուրց սաստկացաւ նմա քաղցն և նուաղեցաւ, և
այլ ոչ ևս կարէր կանգնել, այլ աղօթէր յանապաղորդ, և ոչ
ետես կերակուր ինչ. և իբրև մերձ եղև 'ի սահման մեռանելոյ,
(զոր յանձն էառ սակս երկիւղածութեան և ուղղափառութե
իւրոյ համարելով զինքն մեղաւոր) ետես անուրջ և ահա հրեշ-
տակ մի եկն և ողջունեաց նմա, և սկսաւ նախատել նմա զի ըզ-
շնորհս Այ կոխան առնէր ։ Յայնեալ ծերոյս ասէ զի՞նչ չար ա-
բարբառէր զի մատուցի զանձն իմ 'ի ծառայութիւնս քո, պա-
տասխանեաց Հրեշտակն ասէ վասնէր կամիս իբրև անդամալոյծ
աղուէսն կալ և սպասել կերակրոյ, և ոչ նախանձիս ընդ ար-
ծիւն այն՝ որ կերակրէ զնա. որով հետև ունիս ամ կատարելու-
թիւն, և ունելով քո վայն իմ՝ կամի Ած զի դու իբրև ար-
ծիւն այն կերակրեսցես բազմաց, և ոչ որպէս աղուէսն անկեալ

ակն

անխռովութեան այլոց ։ Զարթեաւ այժմ 'ի թմրութենէ և վաղվա-
ղակի յարուցեալ հոգւոց 'ի քաղաքին, և պատմեաց ամենեցուն
զանօրէն, և կոչէին եմուտ 'ի պաշտօնն իւր' և ծառայէր ըստ ա-
ռաջնոյ անաշխատութեան իւրոյ ։ Հայեցարուք Սրամենք, զի
ոչ հանճն Այն անկարութեամբ նստիլ և կործանել զանուն իւր,
այլ երևեալ և ջանալ ցանկութեան մերոյ, ըստ տնօրէնութե-
նոյն շնորհաց հոգւոյն սրբոյ' զոր 'ի ձեռն խնամակալութեան և բա-
նակալութեան շնորհեաց, և 'ի ծնընդեան մերոյ ընդ մեզ զոր-
ծանալ սահմանեաց, փառն այսորիկ, և մեք պարտիմք ըստ նոյն
տնօրինութեան առաջնորդել, կոչելով յարուցեալ այնորիկ' որք
փայլեն յաշխարհի, և մնացուք զխորհուրդ իւրեանց որով զտն
ձինս մեր խորհեմք. թէ ոչ վաղվաղակի յաղօթելոյ, և անուն
Տեառն կարդալոյ զեթ մարց գործոյ' ունոյնէ լինելոյ զայն դմ,
որպէս և ունիմք օրինակ, մինչ Մովսէս մխիթարէր զժողովուր-
դըն, և խնդրել 'ի տեառնէ ուսուցանէր, ասէ ցնա տէր, զի
զաղաղակես առ իս' խօսեաց ընդ որդիսդ իսրայէլի, և չուեսցեն ։ և
յետոյ ցորժամ ելին, և սկսան ընթանալ' առաջնորդելով զնո-
տէր, մատնեաց յեգիպտացւոց յանդունդս ծովու' և փրկեաց
զժողովուրդս իւր' թէ և կարողէր քանիցս մով կործանել մինն,
և յարուցանել միւսն' այլ եցոյց, զի ինքեանք պարտին աշխատ-
լինել, զոր վասն ներգործաբար արինանալով, գործանելով 'ի
լծոյ հպատակութենէ, թողլով անհնարին յարուցուցս 'ի յերև-
ելն և մեզ ծանօթ պատմութեանց, առայցից մի (և զայն ըստ
կարողութեան կարծ 'ի կարծոյ) 'ի Հռոմէացւոց, որոց արիապէս կանգ-
նիլն և օրինատու լինիլն բովանդակ գնտիւ' գրեթէ քաջինք ա-
ղաղակեն ։

'Ի ժամանակի թագաւորութեան Լուսիուս տարկուի-
նիուսի, որ անուանիւր հպարտ յաղագս բազում անմարդասէր
վարուց իւրոց, յամենայնի հիմնադրութեան Հռոմայ իբրև 243 ։
յետ շինելոյ նորայ զ քաղաքն, զօրութիք պատերազմի սկսան
ցանկալ նորոգ գործոյ. և թագաւորն յաղագս մխիթարութե-
նորայ, հաշտեցաց պատերազմ ընդ Ռուտուլեացին. և մինչ
զօրն ամենեքեան բանակեալ կային 'ի դաշտի, որդի Արքային
Սեքստուս տարկունիուս, և այնիմ ի խաւն առն Կօլլատինուս անուն

հռովմայեցի, համանդերձ բազմութեամբ այլօք՝ նուէրն ՚ի տաճա-
ւարի. էհաս զշար խօսիցն ՚ի վերայ կանանց իւրեանց, զոր իւ-
րաքանչիւրոք գովաբանէր կնոջն իւր լինիլ գեղեցկագոյն, և
համեստ. Յառաջադրեցին խնդրոյն դառնալ ՚ի քաղաքն, և տե-
սանել թէ զինչ գործեն կանայքն իւրեանց, և յայնու վճռեսցեն,
և գոլով նոքա արբեալք՝ դարձան խմբովն ՚ի քաղաքն երեկոյին,
և գտին զամ կանանց ոմանս պճնեալս, ոմանս զբօսնուլս, ոմանս
՚ի թէատրոնի անցուցանէին զժամանակն. այլ կինն Կոլլատինոսի
Լուկրեսիայ, նստէր ՚ի մէջ աղախնեաց իւրոց ՚ի տան, և պատ-
րաստէր զհոգ տան իւրոյ, անհամեմատ գեղեցկութեան իւր, և
անպատմելի պարկեշտութեան. համանդերձ քաղցրաբարոյ համեստու-
թեամբն զոր ընկալաւ առն իւր. և ընկերաց նորա՝ հարկա-
դրեաց ամենեցուն գերապանցել սմա յամ կանանց. այլ որդի
Արքային Սէքստոս տարկուինիոս, նախանձելով ընդ առա-
քինութեան և պարկեշտութեան Լուկրեսիային, խորհեցաւ աղ-
տեղութեամբ վասն նորայ, և միաբանեցաւ ընդ նմա. և յետ
քանի աւուրց, եկն ՚ի տեսութեան նմա երեկոյին, և պարկեշտն
Լուկրեսիայ. ընկալաւ զնա հիւրընկալութեամբ մեծաւ, չունե-
լով կասկածանս ինչ ՚ի բարբարոսութենէ առաջադրութեան
նորա. և ՚ի գիշերին հրամայեաց պատրաստել տեղի հանգստի
վասն արքային, և ինքն չոգաւ ՚ի սենեակ իւր. Այլ ՚ի մէջ գի-
շերին յարուցեալ արքայ որդին շարագործ, չոգաւ ՚ի սենեակ
կնոջն և նստեալ ՚ի վերայ նորա սուր ՚ի ձեռս՝ սպառնայր նմա,
զի եթէ ոչ կատարել կամիցի զցանկութիւն իւր չար՝ սպանա-
նելոց է զնա, և զսպասաւորն իւրոյ, և յայտնելոց է ամենեցուն,
թէ տեսի զնա ՚ի զազրալի գործս ընդ սպասաւորիս՝ և սպանի
երկոցունց ևս, և գոլով նա ժառանգ թագաւորութեան, ոչ
մարտելոց է բան իւր. Երկուցեալ Լուկրեսիային, կատարեաց
զցանկութիւն նորա, որ յետ տիրելոյն ելեալ չոգաւ ՚ի բա-
նակն համարելով յաղթանակեալ. ՚ի նոյն առաւօտու կոչել յու-
ղարկեաց Լուկրեսիայն առն իւրոյ, և հօրն, ասելով, զի նեղ
կացուցին վաղվաղակի, զի գայ ինչ հարկաւորութիւն ՚ի տան. չո-
գան նոքա խնդրն ՚ի քաղաքն, ունելով ընդ իւրեանս և երիտա-
սարդ մի Յունիոս Բրուտոս անուն քաջ զօրաւոր և ազնուա-
տոհմ

տան ։ (որոյ հօրն և ընտանեացն սպանման ականատես էր Բրուտոսն , սա
միայն զերծեալ էր ցուցանելով զինքն խելագարեալ) իբրև
մտին սոքա 'ի տուն , տեսին զկինն Կոլատինոսի նստեալ 'ի
յարկս . և մինչ ջանային մխիթարել և իմանալ պատճառ բանին ,
'' Մի մերժենայք յիս '' , ասէ , '' զի ոչ այլ ինչ գոյ արժանաւոր
'' 'ի կեանս' եթէ ոչ առաքինութիւնն որ կորուսի , '' և դար-
ձեալ առ այրն իւր , '' տես Կոլատինոսիմ , ասէ , և հաւաստեա ,
'' զի թէ և սակս երկիւղի վատաբանութեան , թողի առաքինու-
'' թիւնն իմ' այլ սիրտ իմ քեզ ած ժամ . Սէքստոս Տարկուի-
'' նիոս , 'ի ներքոյ անուան բարեկամութեան' այցելու եղև
'' զիս , և 'ի գիշերի ընթեբարձ սպառնալով զայն պատիւ իմ' զոր
'' մահն միայն կարէ դարձուցանել . զոր թէ և մեռանիլ պատ-
'' րաստ էի յաւելյ քան զկորուսանելն' այլ երկնչելով 'ի լուր
'' փառահամբաւութեանն նորա' ոչ կամեցայ նախատինս ինչ 'ի
'' վերայ քոյ յարուցանել . եթէ սիրտ քոյ իցէ որպէս սպառնէ
'' ինձ' ջանասցես առնուլ զվրէժ կենաց իմոց , և թողուլ
'' յաշխարհի օրինակ , զի յետ կորուսանելոյ զառաքինութիւն' ըզ-
'' արժանաւ շնութեան և զզգաստութեան' մահն է դեղոյն '' ։
Եւ իբրև աւարտեաց զխօսս իւր . մինչ նոքա ամենե-
քեան կային ապշուցեալ , էհան սուր ինչ զգեստէ իւրմէ և մը-
խեաց 'ի սիրտ իւրոյ' և մեռաւ խոյզն . այրն նորայ և հայրն ան-
կան 'ի տրտմութեանէ , այլ եւ խռովասարդն Բրուտոս , փութա-
ցաւ էհան զսուրն 'ի սրտէ կնոջ բարեկամին իւրոյ շօշափեալ
անմեղ արեամբ նորայ , և համբարձեալ 'ի վեր յերկինս , երդ-
ուաւ անուն ԱՅ առնուլ զվրէժ կենաց պարկեշտ տիկնոջն' աքսո-
րել զԹագաւորն' և սպանանել զամ մանկունս նորայ ։ Զար-
մացան ամ ժողովուրդն , յորժամ լուան այսպիսի բան 'ի բերա-
նոյ նորա , քանզի համարէին զնա խելագարեալ , որ դարձեա-
լեալ առ ժողովուրդն որ կային զարմացեալ' անարժանէ , ասէ ,
զարմանալ , ուր գոյ հնար վրէժխնդրութեան . և այսպէս ծա-
նոյց բովանդակ բնակչաց Հռօմայ անկեալ լուր և վասն մանկանց և
կանանց իւրեանց յանիրաւ բռնաւորէն որ թագաւորէր , բոր-
բոքեալ 'ի սրտի ամենեցուն կսկծ ատելութեան , և առեալ ա-
մենեցուն հաւանութեամբն ծերակուտին , եւ 'ի վերայ Տարկու-
ինի

ինչուսի , որ բանակեալ կայր 'ի դաշտի , և ծանուցեալ և զօ-
րացն հռոմէացւոց անիրաւութիւն Թագաւորին' և զհամբա-
ւանոցն հռոմայեցւոց , դառնացան ամենեքեան 'ի յետս 'ի Թագա-
ւորէն , և փախեաւ Թագաւորն ընտանեօքն ողջոյն , և զերծան
հռոմէացիք 'ի բարբարոսէն , զոր այնու յետև այլ ոչ ևս կացու-
ցին Թագաւոր' այլ հասարակութիւնն կառավարէր ; և եղեն
'ի հանրապետութեան ժամանակս ինչ .

Ահա տեսէք ազգիս զի լոկ ցանկութիւնն ազատութեան ոչ
ինչ օգնէ , զի եթէ և այժմ միայն ազատութեան ունիցէին առաջապահն'
կարենային արդեօք զի չարն Տարկուինիոս դեռևս մեծամեծ չա-
րութիւնս գործիցէր , և ժողովրդեանն հռոմայ 'ի ձեռս իւր մա-
տնիցէր , զոր արիութեամբ իւրեանց վանեցին . այլ միաբանիլ , ա-
րիանալ , խորհիլ և առաջնալ հարկէ . և ուր այսպիսի գտանի ,
անդ ընդ այսպէս գոյ և անդ ազատութիւն , փառք , պատիւ , և
ամ ցանկալիք կենաց . թէ և զազատութիւնն ձեր' և արդարութիւն
նախնեաց մերոց պահպանէ զմեզ մինչև ցայժմ , այլ ոչ երբէք
կարեմք հաստատել ցանկալեացն մերոց . քանզի [illegible] Տեառն ,
ըստ առակին գուցանէ մեզ ժամանակ եկեալ ընդ 'ի առնէ , կարե-
լով այսօր մի կողմն' և միւսն միւս , այլ թէ հաստատեալ մնամք
'ի նոյն տան' անկանելոց է 'ի վերայ մեր զտունն , և կորեալ եմք մի-
անգամայն : Լուան այսորիկ , և Փ[illegible] մեր առաջ

Բաղխեցէք զի բացցի ձեզ

Որպէս զի ճանաչեալ զհարկաւորութիւնն մեր , և ծանուցեալ
անդէն ուր գտանի , եկեալ 'ի խնդիր' օգնականութեամբ նո-
որ գիտէ զամ պիտոյս մեր առաւել , քանզոր խնդրեմք և խնդ-
րեմք , ըստ Թուղթոց առակին թէ , [illegible] ' [illegible]
դան բէրէքէթ , և ոչ թէ մնայցէք իբրև անբան ընկղմեալ
'ի մոլութիւնս , և հայցեցէք 'ի չեռանէ . և զօգնականութիւն
որ միմեանց առնել կարեմք , ոչ երբէք զլացանայ [illegible]
մեր , զի առանցն փքանայ' և կրողն անարժան հասարէ , մինչև զի
միմն միայ չարագունեղ բարի' և միւսն 'ի չարէ չար , և եղևն
'ի միասին եբրև ոչ ինչ , հարմարեալ առակին եզոպոսի որ ասէ
անդամք մարմնոյ նախանձեալ զի զչխատանս իւրեանց յարմարեն
ուտէ , յառաջարկեցին չաշխատել կերկեն . և մինչ քաղցեա-
յս

կարողայն, հրաւիրեցան եւ ինքեանք՝ եւ միւսն ամենեքեան 'ի մի-
ամսին․ սակն համեմատ, թէ եւ մեք ոչ համարիցուք անուն Հայու-
թեան մեզ իբրեւ որովայն, եւ ոչ աշխատիցուք մեք․ իբրեւ ան-
դամք յայնմ կարողայնի, ան լինելով աչք, ան բերան, ան ձեռ-
ն եւ այլն, եւ աշխատիցուք հաւասարապէս ըստ իւրաքանչիւր ումեք
կարողութեան, ոչ եմ լինելոյ զործոյդ, եւ միշտ մատուցցեմք 'ի
անձինս մերոյ, տրտմութիւն մեզ, ծաղր դրացեաց, եւ զգու-
ցուցիչ լինել, որ ունելով զամ շնորհ նորա իբրեւ զայլսն որք
պարծին փառօք, մեք ըստ անհաւատարիմ ծառային ոչ ջանամք
շահել զքանքարն մեր քանքար․ այլ թաղուցեալ յերկիր ղե-
(ըստ մեր կարծեաց) խստամբերութեան Տեառն մերոյ՝ կրե-
լոցեմք հաւատեալ, որպէս կրեմք ներկոյ, զպատիժ անարժա-
նութեան մերոյ, որպէս ծառայն չար 'ի Սուրբ Աւետա-
րանի ունիմք օրինակ։ եւ եթէ ոչ հարկադրիցէր զես մատուցեն
երկրպագութեան, ածեալ լոյծ է առ քաղաք վկայութիւն սա-
կայ քաջալերութեան 'ի գործելն, (որպէս եւ սուրբ գեղոյն ամ-
գամայանի 'ի գործս իւր, ըստ շարականացն թէ պարծ քոյ ըզ-
քեզ օրհնեն) եւ 'ի կիրառնոյն, թէ 'ի սուրբ գրոց՝ եւ թէ 'ի
արտաքին յայնպիսի գրեանց՝ զոր արժանիք համարեցան լսելոյ,
եւ 'ի բնական մտածութեանց, զոր անթիւս եւ անհամարս հար-
մարին բանիս․ զոր ընդգրկելով զամ 'ի քննութիւնս երկայնա-
մտաց, եդից միայն առաջի զայն բան Շնորհալւոյն՝ որ տաղօրէն
եւ քաղցր շնորհաւորութեամբ բանից յորդորէ ասելով

Ջանիւ հոսցես համայն շնոր հաց,
մի ծոյլ կենար եւ դեգե րած,
թէ զանձն քոյ տաս 'ի ճըգ գանց,
հասցես իմաստըս գերի մաց,

զոր ցանկամ, եթէ ամ հայր, կամ վերատեսուչ մանկանց, ջա-
նացէ 'ի սա, ամ ինչ ընդ ունակ միտս մանկանց, մածանել բանս
եւ իմացուցանել զօրութիւն բանին, զոր այն եւս կարէ լինիլ
յոյս մեզ, եւ մխիթարութիւն ամենեցուն, իբրեւ ճանապարհ ջանա-
լոյ եւ իրաւապէս ցանկանալոյ շնորհաց եւ աղօթութեան ։

Վերջապէս,

Զոր ինչ արժանէ արդ, ապաքէ իմ, իբրեւ վերջաբա-
նու

նութիւն ինչ երկայն և տարակուսի մեկնութեանս ասել (որոց անկատարութիւնն խոստովանեմ անկեղծ) այս է, զի ոչ հաճի Տէր միայն զօգուտ, այլ կամի և գործ. զի աղօթն ուղղափառութեան դաւանողին յայտնէ՝ իսկ գործն ոչ թէ միայն հաստատէ զայն՝ այլ առ մեզ փայլել զայն երջանկութիւն՝ որ երբեմն յաստկոր առնէ ձայնակցութիւն 'ի ձեռն աղօթից, որ յետևագոյն և խոստովանեցուցանէ զհետ նոյն ուղղափառութեան մերոյ, ըստ բանին որ ասէ

Հաւատք առանց գործոց մեռեալ են.

Իրք ընդունայն է մեզ յուսալ զի հրաշ ինչ առնելոց է մեզ Տէր, վասն առէկ զօրոյն մերոյ յաղօթս, զի եթէ հրաշն և ս լինիցի և կատարիցի, ոչ ունիմք կարողութիւն պահպանելոյ զայն, այլ իբրև մանանայ երկնից, նմ ժամ պարտի հրաշն այն 'ի վերայ մեր լինիլ, և մեզ ընդ ցանկալոյն մեր պահպանել, որ անկարելի է և ոչ եղև երբեք 'ի վերայ երկրի. այլ ամենեքեան որք յարեան արիութիւն նոցայ առաւ, և որք կործանեցան՝ ոչնչացան 'ի նեղ-քոյ թագաւորութեան ծուլութեան և անմիաբանութեան, երկայնամիտ լերուք, զի յաւելի քան զչորս հարիւր ամէ. յորմէ յետէ սկսաք իջանել 'ի փառաց, և ոչ երբէք արիացաք զանձն բառնալ զբարձնս ճանապարհի մերոյ, որպէս զի յետևողք իջանողք մեր իջցեն համբաւութեամբ. այլ թէ կարացաք դեռ ևս արգելուլ ինչ վասն նոցա պատրաստել՝ ոչ խնայեցաք, որ զայս նմ գործէ թշնամեաց զի յորդ այնս պատրաստեն վասն միմեանց, և նմ որք ընտրեալ իւր ճանապարհ՝ ընթանայ թարց անխայելոյ և զթալոյ մոլորելոյն, և ծիծաղն ուրախութեամբ զլխման նորայ՝ առանց զգալոյ զի անդամք են միոյ մարմնոյ. և թէ պատահաբար տեսանէ զճանապարհ իւր հարթ համարէ զինքն միայն իմաստուն, իբրև հարթութիւն պտուղ հանճարոյ իւրոյ, և տգէտ համարէ զամենեսեան, որ զայս առնելու ես 'ի մեզ 'ի ծնունդ ենէ երևի բնաւորեալ։ Տեսէք 'ի Հնդիկս 'ի զանազան տեղիս, ուր գտանի յազգէ մերմէ, թէ որքան անմիաբանութեամբ կենցաղավարին, որ գրեթէ ոչ գոն երկու 'ի մի կամս, ամենեքեան՝ պահանջեն պատիւս, և ոչ ոք յանձնառու պատուել, ամենայն ոք համարէ զինքն միայն, մինչ ոչ ոք կամի խոստովանել զպակասութիւն իւր.

և

և այսպէս անմիաբանութեամբ, յորժամ խառնէ զնոսա ամօթն
ինքնաբաւութեան իւրեանց, և մինչ տեսանեն զնուաստութիւն
իւրեանց առ հասարակ, հաւաստեաւք կարդան թէ Տէր փրկեա
զմեզ։ Յիշեցէք առակն որ ասացին թէ մին ձեռն ծափ չէ
տալեց, և ուսարուք համարել ակասին իբրև աչք, բակասին բե-
րան, և ամենեցուն անդամք միոյ մարմնոյ։ և խորհեցէք, զի
եթէ ոգևորութիւն նոյն իցէ նախանձելի՝ դուք ոչ կարէք
ապրել, այնու՝ զի անդամքէք պակասաւոր մարմնոյ։ և ճանաչէք,
եթէ՝ այս ձեր աչ տեսանէ, ձեռամբ օգնական եղերուք գործա-
կցութեամբ դառապանի, եթէ ականջն ոչ լսէ, աչկն տեսանէ
զնշանակութիւնն բանի, և միտն ըմբռնէ, և սոյն միաբանութեամբ ս
թողէք առանձնութիւնն որ զմիմեանս դադանի առնէ, զի լինիցի
մեզ յայնժամ ամ տեղս մի գլուխ, մի անուն, մի ձեռն և այլն,
որ յեռանդապէս զայս միաբանութիւնս պատճառեսցէ ՚ի մեզ բա-
րեկարգութիւնք բազումք, և յորդորումն միմեանց, համեր-
նախանձաւոր գովն ընդ այլոց, յառաջանելոյ ՚ի մեզ զգա-
կութիւն փառաց և ազատութեան. և զկնի ժողովեսցին սակա-
ւոյ թէ ի՞նչ արդեօք դոյզք զ ցանկալին մեր, օրինակաց այլոց,
առաջնորդեալ՝ ամ թերութիւն ՚ի ժողովէ յայնմ ընծայեսցէ, և
ամ դժնդակութիւն միաբանութեամբ դիւրինէ լինելոց։ և
այնքան բարութիւնս ծննդեսցէ վասն մեր, մինչ զի ոչ կարեմք
արդէն մնալ ամել, և վասն այս պատճառի, արդ դեմ ՚ի նոյա-
նէ որք բազմապիսի պատճառս իւրեանց այս ետուն, այսոքիկ, եթէ
ասացից բացէք զդպրոցս՝ և ուսուցէք մանկանց. և կամ դնայցէք
երկիրն ձեր՝ և սկսանիցուք տիրել և կառավարել, ունայնէ լի-
նելոց սակս անմիաբանութեան մերոյ և բարձրանալութեան,
վասն զի ոչ ոք համարէ զինքն, և ոչ ինչ հայր որդոյ իւրոյ, ոչ-
գէտ մինչ տեսանեն կառավարեալ ՚ի Եւրոպացւոց ազգերէն, որպէս
և երբեմն գովութիւն լուեալ վասն այնց երիտասարդաց, ոյք ՚ի
քաղաքն և երեք ամս կեցեալ իւրեանց գրեցին թուղթ ինչ սիրոյ
առ բարեկամն իւրեանց, ուր երդնուլ ոչ այլ ինչէր արժանա-
ւոր տիոյ նորայ՝ քան թէ զգեղեցկութիւն գրոց, որ երկրա-
ւոր գրչաւ միով գրել ոչ կարեն, և այնպիսիքն փքացեալ ՚ի
կատարելութիւնս իւրեանց, հաւատան թէ չունին թերութի.

որ

որպէս և երբեմն վասն այնպիսի բանից հակաճառութիւն դիտաբար՝
որ յայլմէ լուեալ, և ոչ երկայնամտին գովաբանողացն այնոցիկ
(այլ կարծեմ ոչ գիտեն) զի հնգետասան ամեայ պատանիք այլ
ազգաց, ոչ թէ միայն գրեն ուղիղ՝ և իմանան բազում լեզուս,
այլ և երբեմն վերակացուեն այնպիսի գործոյ՝ որ ծերքն ՚ի մեզ
հազիւ կարեն իմանալ: Արդ դուք երիտասարդք հայոց, գիտացէք
զի զամ արիութիւն ՚ի վերայ երկրի՝ եղև գործ երիտասարդաց,
և ամ յաղթանակութիւնք վայելեցին երիտասարդք, զոր ՚ի պատ-
մութիւնս նախնեաց անուանադիր տօնախմբին, և զգաստացայէք
զի ծերքն անցուցին զժամանակս իւրեանց, և բնականապէս այլ
ոչ ինչ կարեն գործել, այժմ ժամանակն ՚ի ձեռս ձերէ, վասնզի
նստիք իբրև անդամալոյծ, և նման կորեան փունկի սպասիք զի
յետ ննջելոյ հարց ձերոց ուտելով զմարմինս նոցա, ապա թէ
շարժիցէք ՚ի տեղւոջէ ձերմէ, մի խաբիք զանձինս ձեր թէ գի-
տէք զամ, և մի համարիք զի լռութբ անցուցանելով զկեանս ձեր
արդիւնաւորիք համբաւոյ խոնարհութեան, որ անդ բաղարձ ոք
գիտութիւնէ՝ և նշան յիմարութեան, համարիք զձեզ թէ
ուսայք զամ արժանաւորսն, մինչ դեռ փորձեցի, զի եթէ հարցա-
նիցէ ձեզ ոք սև իցէ բան թէ ՚ի օրինաց և թէ ՚ի հաղորդու-
թեանց յայսմ քաղաքիս, վրդովեալ մտօք ըստ հաճոյից կամաց
ձերոց պատասխանէք, և եթէ յայտնիցի անտեղութիւն ձեր՝
պատճառելցէք զկարճութիւն ժամանակի ձերոյ, մինչ ոչ ինչ
ունէք ասել զորն ողջուն, պատճառէք թէ բազում գրեանս
ունէք գրելոյ, մինչ գրեալն ձեր ոչ յապաղի մինչև յ2 ժամ
կեսաւուրն, և բազում ժամք դատարկ ՚ի միջոցին. և որով հե-
տև էանց իբրև մի ՚ի երիս բաժնոյ կենաց ձերոց ոչ ինչ ծանեայք,
թող թէ գործելն որ ոչ գործեցիք, անարժանէ անկալնուլ՝
թէ գործելոյցէք այսու յետև ապա ուրեմն վասն էր աղաչէք զԱծ
փրկել ձեզ յայնպիսի կապութենէ՝ որ թուի թէ հաճեցայք, և
շնորհակալ լինիք ՚ի տեառնէ զի ոչ ունիք գլուխ և պետ, զի
բռնադատութեամբ արարէ ձեզ գործել. եղև լոյդ այսր սակս
նախապէս՝ որպէս զի գիտասցի պետականք ձերոյ ամօթս լիցին,
քանզի արդար և ՚ի ձեզ երևի նշոյլ ինչ այնպիսի լուսոյ որ
հարկաւորի մթութեան նոցայ՝ այլ յոչնչանայ յորժամ արե-

գա

Քանի ծագէ․ վերջապէս զայս իմ պակասութիւն յանժամ յայտ նեսցի՝ որպէս բազում կրկնաբանութեամբ 'ի վեր ճառեցի՞ զոր յոյժ արժանաւոր համարելով քան զիմ, սակ. խնդրեմ խոնարհաբար։

Հաստատեցէք հայք պակասութիւն ձեր,
Սիրով ջանացէք միաբանութեան,
Ժողովեցարուք 'ի քննութիւն ձեր,
Կշռեցէք զձեզ ընդ այլոց ազգաց,
Ճանաչեցէք ձեզ անաչառութեամբ,
Խորհեցէք անդէն ըզգել փրկութեան՝
Իւ. գտջիք՞ յանժամ ամենայն բարի։

Տէր ազգարար և 'ի միտ առ,
և ազգի քոյ ցոյց ան պատ կառ,
Զի [illegible] դառ,
[illegible] փառ,
Զի թէ կամի ոք ե լա նել,
պարտէ նմա միշտ ակա նել,
Թէ իւր այլ ոք կամ արդ կանգուն,
օրինակել ջանայ հան գուն,
Որպէս թէ ոք կամի ու տել,
պարտէ ջանալ նախ պատրաստել,
Նոյնպէս և մեք մինչ ոչ ջա նամք,
օրինակզք ոչ ընթա նամք,
Մնալոցեմք մինչ յաւի տեան,
այս անախորժ և վատ անկ ման,
Իւր ազօթն որ պարծե նամք,
Թէ 'ի ժամու ոչ մոռա նամք,
Լինելոցէ այնպէս ու նայն,
որպէս այսքան ամք որ ան ցան,
Քանզի այլէ զոր միշտ խօ սիմք,
և զանազան զոր արդ գոր ծեմք,

Այլ

Այլ այնք գործ իմաստնա լոյն ,
որ ընթանայ ըստ շնորհա լոյն ,
Որ սաղօրէն քաղցրանա նէ ,
Թէ յառաջէ գործն 'ի բա նէ ,
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

և այլ

Ապա ուրեմն ասայ զար թիք ,
և գործեցէք որպէս պար տիք ,
Կալցուք շաւիղ հաւօմէա ցոյ ,
որ աշխարհի օրէն է ցոյց ,
Կամ այլ ազգաց որք են պայծառ ,
Լոյս աշխարհի աշտանակ. վառ ,
'Ի այն անկման էին նո քայ ,
որ այժմ 'ի մեզ պարուեալ կայ ,
'Ի փառաւոր արփիա ցան ,
առնու ջանիւ ապառե ցան ,
Այսպէս և դուք որդիք հայ կայ ,
սիրէք միմեանց այժմ հարա կայ ,
Ջան ձեր իցէ առ մի վաղ ճան ,
առ այնպիսիս որք ածե ցան ,
Նստէք խորհուրդ և խորհե ցէք ,
զթերութիւն ձեր քննե ցէք ,
Իւր ճանապարհ զերծանե լոյ ,
ջանացէք միշտ հնարե լոյ ,
Անուն յետև և Տէրն մեր ,
լուսիլոցէ պաղօթ ըս . ձեր ,
Իւր տալոցէ ողորմութ թեամբ ,
ձեզ յաղթանակ արիու թեամբ .

ԱԶԴԱՐԱՐ

Գնալով յաւատոյ միաբանութեան ժողովրդեանցն Յօլանդիզաց ընդ այլն Ֆրանսիոյ, յանձնառնլով զնոր օրէնսն, ամ պատրաստ է դիմել վարկան անգլիացիք ընդ դէմ տեղիս յօլանդիզաց վոյք են. յայսմ կողմ Հնդկաց, որ ՚ի 22 երրորդ նախոյ ամսոյս եղեն առէն Ալֆօրդ և Ակնտարիոն Պատերազմական նաւքն և կատարին մի բի, փոքրիկ առ. և ջակալ բեռնակիր նաւքն ամ պատերազմական պատրաստութ և զօրք, որ հասատան առ Տրինքըմալէ առ ՚ի յունիլ զտեղին այն վաղ սրբոյ օրանքին, որ և սկզբի ստադհօլդէր. ՚ի նոյն աւուրն եղեն Բրէսիդանտս պատերազմական նաւն հանդերձ այլ 2 նաւաւ, զօրօք և ամ պատրաստութ, սոքա առեն դիմելոյն Մալաքայ. զամոն կեն ենթ հրամանց կոմանդօր Բրէյնէրին.

Իսկ ամսոյս 25 երրորդի Պատուելի Լարդ Հօբէրթն եղեալ ատէն Մաւլիփատնաւ առ վերադարձ առ վա ամանց բանից.

Լուրէ յրատարակեցան, զի զաւադ որդին բարձրագոյն Նիզամալէ յանկարծակի դադարի ելեալ առ Մարալթայն, հանդերձ զանազան իշխանօք, ոսոր յելդալաբաղ ժողովեալ ՚ի դղեկ մնայէ չդիտենալով զպատճառն և լանիկյն նորա.

Ծննունդ

Նախայ ամսոյ հինգ երրորդի ծնաւ Տիկին Մէրջան Նազար Շահրիմանի որդի մի. Իսկ ՚ի նոյն ամսոյ 27 երրորդի առաւօտն կիրակի Մկրտեցաւ և կոչեցաւ Յովսէփ որոյ կնքահայրն էր Պարոն Յարութիւն Աղդասեան.

Ծննունդ ՚ի Կալկաթայ

Նախայ 9 աւուրն չորիք շաբաթի, հաւախօսի ընդ առաւօտն. Ընկունի Տիկին Գուլամուաժ Պարոն Գասպար Յարութիւնեանն ծնաւ Դուստր մի.

Մահ

Հրաթ 27 աւուրն ուրբաթի, առաւօտեան մեր 8 $\frac{1}{2}$ ժամին հանգեաւ ՚ի Տէր Տիկին Եղիսաբեթ Սիմեօն Մկրտանեանն. թողեալ բոլոր ընտանեաց անմխիթար եղաւ բ անշիջանելի և վէր անբուժելի ՚ի սրտի Մօր իւրոյ.

ՎԻՃԱԿԱՐԿՈՒԹԻՒՆ
ՄԷ ՀԱՐԻՒՐ ՀԱԶԱՐ ՖԱՆԱՄ

Բաժանեալ ՚ի վերայ 1000 վիճակաց որոյ միոյ վիճակն մին հարիւր ֆանամ, և մին ֆանամ ռէջիստրի խառջ, որ սա վիճակքն ամսիս 10 ումն սկսանելոցէ վաճառելն, ով ոք որ կամեսցի առնուլ բանիս կողմանէ ծանօթանալն կարողէ Պարոն Պետրոս Յարութիւնեանէ տեղեկանալ, թէ վիճակի գնելն և թէ յատուցանել զգինն վիճակին և այլն։ Նա և ցամ գանձս ժողովել ՚ի ձեռն Պարոն Պետրոս Յարութիւնեանին վոր նայ. հատուցանելոցէ զոլքանութիւնն բաղտաւոր վիճակաց յետ հանելոյ 100 ին 10 սովորական վարձն, և յետ աւարտման վիճակարկութեանս ըզկնի 2 շաբաթ ժամանակէն, և յատկութիւն վիճակաց ՚ի վայր գոն։

1	բախտ		8000
1			4000
1			2500
2	միոյ յատն	800	1600
5		600	3000
10		300	3000
40		200	8000
100		160	16000
840		60	50400
1000	գումարնէ վիճակաց և գրամոց		96500
	առաջի վիճակն ունի		1000
	վերջի վիճակն ունի		2500
	գումարնէ ֆանամ		100000

Որոյ միջի սորայ ոչ գոյ դատարկ վիճակ, այլ բոլորն բաղտաւոր ըստ վերին։

Ցուցակութիւն եկից և ելանելոց նաւուց։

Նոյեմբ 3 էհաս քաղաքն Յէրիլէսին
4 Հիուգ — Ջօնապէկէտ սնօն 'ի Լոնտօնայ
խաղաց Յէրիլխին — ամնեայ նաւն 'ի աչխու
6 էհաս Լիպիէտին — Ջօնապէկէտ սնօն առ ծով
Ամիտին — Ջէկէլ 'ի պուլիֆինանգայ
9 — ուիկօմբի նաւն 'ի մադէրայէ
սէնտալուիան 'ի ծովու
Լինօն — վիջիլէնտ նաւն 'ի կադլօրայ
11 հասին Ճէպմէն — Ադիայ 'ի բօստօնայ
Ակրօդէրին — Ջահանեայ և
12 էհաս — Էլիզաբէթ } 'ի տրինկմալրայ
Գուլին — բրիգ գիլֆօրդ նաւն 'ի կադ լօրայ
եւ — սուիֆտ
Ըապէնս — էքսպէրիմէնթ
13 էհաս Դէնտանին — առ պատրայ
Րիդին — մէրի կատարն 'ի մուշլիբանտըր
եւ Ֆէրդինանին — կատարինայ նաւն 'ի նագուրայ
15 էհաս Իուբէրին — սէզար առ կօրինգի
Րակէ — ադրէս սնօն 'ի փունդիշէրուց
16 Ջօւջ բրայտին — պէնսիլվէնիայ նաւն 'ի բթաւիուց
17 Մկէնջէ — ալիֆօ 'ի մադէրայ
եւ Լէնէնին — դիանայ սնօն 'ի մուշլիբանդարայ
19 էհաս — փիլիփան նաւն
21 Թօմաս Ադմիրալն — բօնդ 'ի կալկաթուց
Կլէրկսօնին — փլօստր 'ի բումբայուց

317

21 Հ. ատ. քարտամ. Ֆօգօին լօրէլ Նաւն առ Հարաւային կողմն

22 Լ սաֆօլկ

սաֆօլկ կուէնդէր արևելեան

Նօթ ըմէնին . մարիոյ յուէլէլ մինա առ մանիլայ

ուէզ/սուէնս արևելեան

սիղէր

անհույ

ջէկուլ

սէնտ ալբան

վինչէստա

մերի.

կատրին ՚ի կալկաթուց

Նօրթ խուբին գըլասկօ

Էհսա Կէմպրին լաստէր

23 Ջոն ամպ էլիզաբէթ առ տրինկոմալ

24 Եւ Ակրօգէրին սուիֆտ առ վիզագափաթնամ

25 Թէրիտօնին առ կալկաթայ

26 Ֆոգօին րաւէլ ՚ի կօրինգուց

28 Էհսա Նուբիգինսին անհույ [illegible] ՚ի փուլոփինանգայ

30 Արէտինին բէնջամին

[illegible] Պարոն Յովսէփ Տէր Կարապետեան առ մուչ-
նախայ ամսոյ 26 երրորդի ելաւ ասոէն Պարոն [illegible] Հաթունեան բուժօքայուց
ընդանեօքն : Իսկ ՚ի սոյն ամսոյ երկու եկին ասա Պարոնայք [illegible] Խաչիկ . Կարապետ Հէրապետ
Իսկ ՚ի 21 երրորդի ամսոյ եկին ասա Պարոնք [illegible] Իսկ 30 երրորդի եկն Պարոն Անդրէաս
և Անդրէաս Գորդինեան , ի Սպահանայ .
Քաղցանեան :

Ներքոյ գրած մադրասումն ծանուցէ է, բանկարու ապրանաց և անօ-
ջէ ղէնաց յատկութ իւնաց. Նոյեմ ամսոյ 28 թիւն Փրկչին 1795:

(Ապրշումեղինաց գինքնեն)

Բանուէկի լէվ ամոլ ապրիշումն որոյ կէսն ծարմակ լինի ֆի ղէտրին . .		42 յունաֆ
և . . գօյումն : .	չորսէն 1 բաժինն ծարմակ լինի . .	40
և . սէումն : .	տամնէն	38
և . . չարումն . . .	բայորն դեղին լինի . . .	35
մայրունքըին բոլորն ալոյ և կէսն ծարմըկ և կապն և իւրնէ լինի . .		33
և . .	չորսէն մին բաժինն ծարմակ . .	30
և . .	դօում ունենոյ եօթնէն մին բաժինն .	27
և . .	կապն և չռամոլ լինի կապած .	25 ½
Մադնագարոյ ցեղն .	դօում չունենոյ կապն իւրնէն լինի կապած	24
և . . .	դօում ունենոյ . . .	23
Շիրփուրի երեքնախի կալենոյ ապրիշում . .		21
Սէտապատի մին նախի ապրիշումն . . .		27
և . 2		25
և . 3		21
Մուխտայ ալորած ապրիշումն		12
և անալորած և		9
Դօում ռադնագարի ապրիշումն . . .		4

Ճոթ եղինաց գինն

Չուլանդ գը 70 թօլանոց փաշակի փանջ ռանկի ջէլին ֆի քուռին.	110
և 60	100
և 55	75
և 50	65

ևս 45 ավալ բոլուչէրի փուշակին 60
ևս 43 դօում 55
ևս 40 սէուին 45
ևս 38 չարուին 40
ևս 45 միրղայփուրին 56
Միրղայփուրի կարմիր չէլին 33
Դուհրի ավալ չէլին 63
ևս դօուին 58
Սէգարաղի նարաբին ավալն 4 ռանկին բարմակ խալթ էր ռնեննայ 16
ևս դօուին 12
ևս սէուին 8
Օլմանկշային ավալն 40 ձեռնին 26
օվլանկշային դօուին 23
օվլանկշայի սարին 50 ձեռնի 50
մուղդիու զուլճնին 20 ձեռնին ավալն 30
ևս 20 դօուին 26
փուշակի քալթարիդար 12 ձեռնի ղուլթնին ավալն 23
ևս 12 դօուին 19
ևս առանց քալթարի 12 ավալն 18
ևս 12 դօուին 15
ևս 10 12
մուղդէրու ալաջէն ավալն ֆի քուռուին կէմ մօտիճուր քալթ րիդար լընի 45
ևս հասարակն 35
ևս ալաջայ սարին 50 ձեռնի ավալն 55
ևս 50 դօուին 46
ևս 50 սէուին 40

Թէմիզի տօփաթըն ավալըն 10 ձեռնին Ֆի քուռին	27
Եւս դօյում 10	23
Եւս սէյում 10	18
փուշակի սըստրմանիխաղլուխն ավալըն Ֆի 15 Ֆարդինն	45
Եւս դօյում	40
Եւս սէյում	21
միրզափուրին	14
չափայ ադլուխն Ֆի 7 Ֆարդինն	28
չափայ սարին 16 ձեռնին	29
Եւս 14	26
սէրդապատի բուլթադարին 16 ձեռնին	90
Եւս սարին 16 ձեռնին	150
քաղկը շիր շաքարն ավալը	40
Եւս դօուա	35
սէսին	20
Թէմբի 20 ձեռնի սարին 2 ½ ձեռ լէնքսն	65
Եւս 18 Եւս	60
Եւս 16 Եւս	50
Եւս 14 Եւս	38
գօլ բադանն	27
մունկադօթին 10 և 8 ձեռ ձիքս և 2 ½ ձեռ լէնսքն	19 ⅛
Եւս 8 և 6 ձեռ ձիքս և 2| ձեռ լէնսքն	13
Եւս 6 և 4 ձեռ ձիքս և 1 ⅞ ձեռ լէնսքն	11
չաշմայ բլբուլ 20 ձեռնի սարին	50
Եւս Եւս 18 ձեռնի սարին	45
Եւս Եւս 16 ձեռնի	40

	25
մունկասարին 20 ձեանի	22
մունկասարին 18 ձեանի	18
մունկասարին 16 ձեանի	$6\frac{1}{2}$
Չօռայ մունկազօլթին	

(Սուդ և թէլէ ինկնաց գինէ ,)

բանկալու ուղի ֆի քանդին այսինքն 500 ռալթըն	20
մադրասիս ուղին	30
կրնջթի լժէլն	21
գէնադարշակի թէլն	19

(Լնայէ ինկնաց գինէ)

բանկալու շաքար ավալն ֆի քանդին	17
ևս շաքար դօում	14
ևս դուռն	11
ևս կարմիր մուասալդն	4
ևս սադալ ժին	7
ևս ժիրէն	28
ևս շօքատրական	16
փիփէլն	50
ևս փիփէլին փէթն	20
ավալ ռալթնադարի բրինձ ֆի դարսին այսինքն 9256 կէս ռալթըն	100
դօյում	90
կարգասիօն բրինձն ավալն	75
ևս դօում	60
ևս սէում	50
կանձիթն	8
նօխուտն	55

262

փալթասայ պիրդ	85
գանանչ դալը	45
թուճար դալը	60
եւ կոտրածն	60
քուլթին	60
դնգայ ջօլը ցորէնն	90
դուդիւն	65

(չինու ապրանայ գինէ)

չինու ավալ կուկօն ապրիշումն ֆի փիքուլն ֆ 133 ռաթլը 33 տուկրէն	225
եւ դօում	190
եւ սէուլմն	90
եւ չարուլմ	80
եւ քանդն ֆի քուռին	9
եւ 45 փէթի սիտին Տրմիր ինչ Գղին կպտ ղումղ սէվ և Ջրմկ ֆի թանն	18
եւ 45 փէթի վեըն պայնավ սիտին ֆլըրն ֆի թանն	16
եւ 35 եւ լուսորին	10
եւ 35 եւ եա ֆլօրն	12
եւ 45 եւ դամասկն	16
եւ եւ պիկինն	6
եւ եւ սայէայ սայէն	5
եւ եւ ալիլամն	2
եւ եւ ֆալս պաւն	5
եւ թութունակն ֆի քանդին ալաֆնքն 500 ռաթլը	28
եւ ժիպակն ֆի փիքուլն	45
եւ ապրշումէ չաթըրն ֆի դանէն	1

եա քաղաթէ մէշ գաթըն ֆի 100 դանէն	$12\frac{1}{2}$
եւս . . փոքրն եւս	9
չինու ամալ չինչինու ճարմակ մորին ֆի քանդին	50
եւս դօումն	40

(փէգուայ ապրանաց գինէ)

մոմն ֆի քանդին	100
ղալային	55
բիջդէմարն ֆի մին քանդին	15
ադդէ պէշն ֆի քանդին	40
ձկան կաշին ֆի 100	2
քաթն	27
չինկդէպատրն ֆի ուաթըն	$2\frac{1}{2}$
ֆօրալ տախտան ֆի 100 դանէն	30
գերան փայտն ֆի դանէն	20
շիմբի տախտան եւս	6
տախտալի քանլը թէլը ֆի հինդ փարին	1
աճաղ մարֆինն ֆի քանդին	160
դօումն եւս	130
սէուն եւս	90
չարումն եւս	60
լոքն եւս	28

(Մուչլիբադարայ ապրանաց)

քանլը հալդին ֆի քանդին	30
ճիլի	7
եանաանց թ ալայ գոբէնի 9256 ½ ուսթ լանոց գարսին	120
ամալ թուլթունն ֆի դուզին	5
դօումն եւս	$2\frac{1}{8}$

Տօնէ Սրբոցն

16	Յուլիս 19	1	դկ	Հինգ շաբաթ	Նախահարցն և այլն
17	20	2	դձ	Ուրբաթ	Պահ
18	21	3	դկ	Շաբաթ	Որդւց և Թոռանց Սրբոյն Գրիգորի
19	22	4	աձ	Կիւրակի	Երրորդ
20	23	5	ակ	Երկու շաբաթ	Մակաբայեցւոցն Եղիազարու քա
21	24	6	բձ	Երեք շաբաթ	Երկոտասան Մարգարէիցն
22	25	7	բկ	Չորեք շաբաթ	Պահ
23	26	8	գձ	Հինգ շաբաթ	Սոփիայ և երից դստերացն
24	27	9	գկ	Ուրբաթ	Պահ
25	28	10	դձ	Շաբաթ	Աթանասի և Կիւրղի · և Դրի
26	29	11	դկ	Կիւրակի	Չորրորդ
27	30	12	աձ	Երկու շաբաթ	Կիրակոսի և Յօղէտայի · և այլն
28	31	13	ակ	Երեք շաբաթ	Վահանայ գողթնացւոյն և այլն
29	Օգոստոս 1	14	բձ	Չորեք շաբաթ	Պահ
30	2	15	բկ	Հինգ շաբաթ	Եւսեբէոսի և այլն
1	3	16	գձ	Ուրբաթ	Պահ
2	4	17	գկ	Շաբաթ	Եփեսոսի Սբ ժողովոյն 200 Հայ
3	5	18	դձ	Կիւրակի	Բարեկենդան Աստուածածնի Պահոցն
4	6	19	դկ	Երկու շաբաթ	Պահ
5	7	20	աձ	Երեք շաբաթ	Պահ
6	8	21	ակ	Չորեք շաբաթ	Պահ
7	9	22	բձ	Հինգ շաբաթ	Պահ
8	10	23	բկ	Ուրբաթ	Պահ
9	11	24	գձ	Շաբաթ	Շողակաթ ին Սբոյ Էջմիածնի
10	12	25	գկ	Կիւրակի	Սբ Աստուածածնի Վերափոխմանն
11	13	26	դձ	Երկու շաբաթ	
12	14	27	դկ	Երեք շաբաթ	
13	15	28	աձ	Չորեք շաբաթ	
14	16	29	ակ	Հինգ շաբաթ	
15	17	30	բձ	Ուրբաթ	

Այր ոմն կամաւորբ յազգաց մոլթար ՚ի յաւանն Էլըմբուր ռանելով սէր ընդ այլ կնոջ ումեք ՚ի սիրահարութենէն կցեալ ընդ Լկտի կնոջն այն միաբան և միախորհուրդ ՚ի գեշեր միոջն ՚ի տուն առն ընթանեալ զկնոջն ամուսնացելոյ կապելով խոսրովանաւ ընդ նոկորդն կախեցին նմա, և նովաւ հատին ըզ խղճալի կենաց կնոջն յետ այնու դրացիք նոցա յայտնեցին անցքն դատաւորացն Մոգրասիս և դատաւորքն տուգանեցին արք որոնել զնոսա, և գտին միայն զտղին և այժմ որոնեն կալնուլ զկինն և ապա կատարել ՚ի վերայ նոցա զպարտս օրինաց:

Շոգ այգի մի ՚ի դեղջն վէփէրի առ ՚ի վաճառելոյ յիւրխոսյեն կողմն որոյ չափն է 25 կանի ՚ի նմա գտան այսոքիկ:

2 հին շինուածք բնակելոյ
3 մեծ ջրհոր
1 լիճ այսինքն թալու
900 նարգլի ծառ
100 ջաքի ծառ
200 նարնջի ծառ
300 ամբի ծառ

Տէրն այգւոյս կամի վաճառել, ովոք կամենայ գնել նր կարէ յայտնել զկամս իւր Յովհանջան Յովհաննէսին և նա ծանուցանէ լոյէ զդինն այգւոյն, նաև պայմանն գինեն ընթերցողքն զն այգին այն, նոյն այգին է զոր առաջ մեր Պօլակինէր լեալ:

Гос. Библиотека ՀՍՍՌ-Арм.ССР им. А. Мясникяна